

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Києво-Могилянська академія”
Факультет правничих наук
Києво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича

Магістерська робота

освітній ступінь — магістр

на тему: **«КОМУНІКАЦІЙНІ ПРОЄКТИ НА ПІДТРИМКУ ЗВ’ЯЗКІВ З
УКРАЇНЦЯМИ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ЗА КОРДОН ВНАСЛІДОК ВІЙНИ»**

Виконала студентка 2-го року
навчання,

Спеціальність: 281 – Публічне
управління та адміністрування

Спеціалізація: «Комунікації
в демократичному врядуванні»
Мохаммад Жасмін Аюбівна

Керівники:

Халецька Аліна Анатоліївна
доктор наук з державного
управління, професор
Андрійчук Тетяна Сергіївна
кандидат політичних наук,
старший викладач

Рецензент _____
Магістерська робота захищена з
оцінкою _____
Секретар ЕК _ “ _____ “

_____ 2023 р.

Київ-2023

ДЕКЛАРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Я, Мохаммад Жасмін Аюбівна, студентка 2 року навчання магістерської програми за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» спеціалізації «Комунікації в демократичному врядуванні» факультету правничих наук НаУКМА (Києво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича), адреса електронної пошти – jasmine.mokhammad@ukma.edu.ua підтверджую таке:

- написана мною магістерська робота на тему **«Комунікаційні проєкти на підтримку зв'язків з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни»** відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених п. 3.1 Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти у НаУКМА, зі змістом якого я ознайоmlена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- я згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи StrikePlagiarism.com, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата: 10.05.2023

Мохаммад Ж.А.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ КОМУНІКАТИВНОГО СУПРОВОДУ.....	8
1.1. Концептуалізація підходів до вивчення міграційних процесів та міграційної політики.....	8
1.2. Засади комунікативного супроводу сучасних міграційних процесів та міграційної політики (на прикладі Європейського Союзу).....	15
1.3. Розвиток державної міграційної політики в Україні та роль комунікації в цьому процесі.....	22
Висновки до Розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ З ВИМУШЕНИМИ МІГРАНТАМИ.....	31
2.1. Особливості вимушеної міграції з України внаслідок російсько-української війни.....	31
2.2. Розвиток урядових і неурядових ініціатив з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни.....	39
2.3. Аналіз закордонних ініціатив з підтримки зв'язку з вимушеними мігрантами та їх повернення на батьківщину.....	47
Висновки до Розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ЗВ'ЯЗКУ З УКРАЇНЦЯМИ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ЗА КОРДОН ВНАСЛІДОК ВІЙНИ.....	55
3.1. Загальні напрями удосконалення комунікації українського уряду з вимушеними мігрантами «воєнної» хвилі.....	55
3.2. Рекомендації стосовно розроблення державних комунікаційних проєктів з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни.....	62
3.3. Моделі міжсекторальної співпраці для посилення комунікаційних проєктів з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни.....	72
Висновки до Розділу 3.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС	Європейський Союз
МЗС	Міністерство закордонних справ України
Мінекономіки	Міністерство економіки України
Мінмолодьспорт	Міністерство молоді та спорту України
Мінреінтеграції	Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України
Мінсоцполітики	Міністерство соціальної політики України
Мінцифри	Міністерство цифрової трансформації України
МКІП	Міністерство культури та інформаційної політики України
МОМ	Міжнародна організація з міграції
МОН	Міністерство освіти і науки України
ОГС	Організації громадянського суспільства
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ООН	Організація Об'єднаних націй
рф	російська федерація
ЦА	цільова аудиторія

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Із початку повномасштабного вторгнення росії, з території України виїхали близько 5 мільйонів осіб¹. Слід зауважити, що такі дані не враховують кількість людей, яка була примусово виселена окупантами на територію росії або ж територію підконтрольну цій державі-агресору. Відповідно, виїзд за кордон великої кількості українців матиме негативний вплив на економіку та соціальну сферу в Україні. Саме тому для держави, після нашої перемоги, нагальним завданням має бути повернення значної частини українців, що виїхали за кордон – додому.

Важливими цілями післявоєнної відбудови мають стати: відновлення економічної діяльності в країні, розвиток соціальної, освітньої, культурної сфер, а також підтримка процесу повернення вимушених українських мігрантів та забезпечення їхньої реінтеграції шляхом реалізації комунікаційних проєктів.

Хоча повернення значної частини вимушених мігрантів в Україні залежить від безпекової та економічної ситуації і буде можливе лише після перемоги, комунікативні сталі зв'язки з ними навіть під час війни є надзвичайно важливими. Оскільки українські вимушені мігранти вже інтегрувалися в суспільство країн, де наразі перебувають, варто, щоб український уряд пріоритезував зв'язок зі своїми громадянами: вони мають відчувати увагу та підтримку держави, отримувати офіційну інформацію про ситуацію в країні та можливості повернення. На нашу думку, саме такі дії сприятимуть формуванню позитивного рішення про повернення додому в українців, які перебувають за кордоном. Зумовлені виклики, спричинені масштабною міграцією українців через повномасштабне вторгнення росії, вимагають від влади злагоджених дій задля повернення цієї частини громадян додому, саме тому в цьому магістерському дослідженні були розроблені рекомендації щодо майбутніх проєктів у цій сфері.

¹ Як стимулювати повернення українців з-за кордону після війни [Електронний ресурс] // Економічна Правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/20/687244/>.

Метою дипломної роботи є проаналізувати наявні комунікаційні проекти для підтримки зв'язків з українцями, що виїхали за кордон внаслідок війни, а також розробити рекомендації для майбутніх комунікаційних проектів.

Обрана мета зумовила постановку таких наукових **завдань**:

- розкрити підходи до вивчення міграційних процесів та міграційної політики
- визначити засади комунікативного супроводу міграційних процесів, а також дослідити розвиток державної міграційної політики в Україні та роль комунікації в цьому процесі
- охарактеризувати особливості міграції з України внаслідок російсько-української війни
- проаналізувати урядові та неурядові ініціативи з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни та визначити придатний для врахування в Україні закордонний досвід підтримки зв'язку з вимушеними мігрантами та їх повернення на батьківщину
- визначити напрями вдосконалення комунікації уряду України з вимушеними мігрантами;
- виробити рекомендації для розроблення державних комунікаційних проектів з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни та рекомендувати модель міжсекторальної співпраці для посилення комунікаційних проектів у відповідній сфері.

Об'єктом дослідження є комунікаційна діяльність уряду щодо міграційних процесів.

Предметом дослідження є комунікаційна діяльність уряду України задля підтримки зв'язків із українцями, що виїхали за кордон внаслідок війни.

Теоретико-методологічну базу дослідження складають праці Малиновської О.А. у сфері міграційних процесів та міграційної політики України та країн ЄС, Х. де Хаас, Е. Равеншайтайна про міграційні процеси, С. Коллінсон щодо типології міграції, Л. Ловелла, Д. Массея задля визначення позитивних та негативних наслідків міграції, а також І. Рущенка, який визначив хвилі міграції українського населення під час повномасштабного вторгнення росії. Для написання дипломної роботи були використані **методологічні принципи історичного методу** задля окреслення становлення поняття міграції, а також міграційної політики в Україні; *аналіз документів* використовується задля визначення нормативно-правової бази міграційної політики України, *біхевіористський підхід* використано для аналізу мотивації та поведінки українців за кордоном, а також для вироблення комунікаційних меседжів; *аналітичний метод дослідження* був використаний задля аналізу соціологічних та статистичних даних.

Структура роботи: робота налічує 103 сторінки, складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку джерел (143 найменувань).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ КОМУНІКАТИВНОГО СУПРОВОДУ

1.1. Концептуалізація підходів до вивчення міграційних процесів та міграційної політики

Міграція – явище, яке бере початок із давньої історії людства. Особливо у 21 столітті спостерігається зростання масштабів міграційних переміщень, що свідчить про розвиток глобалізації. Сучасні міжнародні міграційні процеси сприяють істотним змінам не лише в економіці, а й в політичному та соціальному середовищі, «що обумовлюють виникнення нових суспільних явищ або наповнюють уже існуючі новим змістом».²

Задля розкриття змісту роботи варто концептуалізувати підходи до визначення міграційних процесів, які є невід’ємною частиною процесів соціальних змін та розвитку.

Поняття міграції вперше ввів у наукове середовище вчений Ернест Равенштайн у 1885 році. У своїй праці «Закони міграції» це поняття науковець визначив як «безперервний процес переміщення людей, що відбувається крок за кроком у напрямку або дисперсії, або абсорбції»³. Варто зауважити, що Е. Равенштайн вважав міграцію явищем, яке в основному спровоковане економічними чинниками⁴. Ще один дослідник – Хейн де Хаас, спираючись на напрацювання Амартія Сена (1999) про структуру можливостей, визначив як свободу/здатність людей «вибирати, де їм жити – включаючи можливість залишитися».⁵

²Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с. – с 46.

³ Ravenstein E. The Laws of Migration / Ernest George Ravenstein. // Journal of the Statistical Society of London. – 1885. – С. 167–235.

⁴ Ravenstein E. The Laws of Migration / Ernest George Ravenstein. // Journal of the Statistical Society of London. – 1885. – С. 167–235.

⁵de Haas H. A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. [Електронний ресурс] / de Haas // Comparative Migration Studies Vol. 9, no. 1.. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>.

За визначенням Міжнародної організації з міграції (МОМ), міграція - це *«пересування людей з однієї країни або регіону в інший з метою проживання там, часової роботи або на інші короткострокові або довгострокові цілі»⁶*.

Згідно із Законом України «Про основні засади державної міграційної політики» **мігрант** – «особа, яка свідомо та з власної волі перетинає державні або адміністративно-територіальні кордони з метою зміни місця проживання або без такої зміни⁷». При цьому виділяються внутрішні і зовнішні (міжнародні) мігранти, за правовою ознакою – законні та незаконні, за видовою – постійні та зворотні, за характерною ознакою – політичні, трудові або пов'язані зі зміною екологічного середовища тощо. Також у документі вживається такий термін як **«рееміграція»**, тобто процес повернення емігрантів в державу походження.

Оскільки ця робота присвячена питанню повернення з-за кордону українських біженців, варто відзначити, що існує феномен переміщених осіб як окреме соціальне явище, що є наслідком гострих громадянських чи міжнародних конфліктів⁸. Цей термін починають використовувати після Другої світової війни, тоді у ООН створили навіть окрему Агенцію у справах біженців⁹. Згідно з визначенням цієї Агенції, біженці — це люди, які втекли від війни, насильства, конфлікту чи переслідувань і перетнули міжнародний кордон, щоб знайти безпеку в іншій країні.¹⁰

Дослідниця Сара Коллінсон виокремлює чотири види міжнародних міграцій: **міграції економічні добровільні** (трудові мігранти); **міграції політичні добровільні** (наприклад, міграція євреїв до Ізраїлю); **міграції політичні вимушені** (потoki класичних «біженців»); **міграції економічні вимушені** (біженці з місць екологічних та інших видів катастроф).¹¹

⁶About migration [Електронний ресурс] // IOM UN Migration. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.iom.int/about-migration>.

⁷ Закон України «Про основні засади державної міграційної політики України» // Відомості Верховної Ради України. – 2010. - № 6705. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JF56900A?an=14>

⁸ Rushchenko I. The great exodus of the Ukrainian people (the phenomenon of displaced persons in 2022) [Електронний ресурс]/Ihor Rushchenko. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/26dTOxS>

⁹ The UN Refugee Agency [Електронний ресурс] // UNHCR. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unhcr.org>.

¹⁰What is a refugee [Електронний ресурс] // The UN Refugee Agency – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unhcr.org/what-refugee>.

¹¹ Collinson S. Europe and International Migration / Collinson. // New York: Pinter Publishers. – 1994. – С. 210

Також варто згадати класифікацію міжнародної міграції, яку наводить ООН: іноземці, що приїжджають у країну для навчання, мігранти, що приїжджають на роботу, мігранти, що приїжджають для об'єднання або створення нових сімей, мігранти, що приїжджають для постійного поселення, іноземці, яких допускають у країну з гуманітарних міркувань (біженці, особи, що шукають притулку тощо)¹².

Окремої уваги потребує питання наслідків міграції. У цьому контексті відзначимо, що це явище не є однозначним – дослідники відзначають як позитивні, так і негативні можливі наслідки. Зокрема, міграція може мати позитивний вплив на культурне розмаїття та соціально-економічне збагачення в багатьох розвинутих країнах з точки зору збільшення соціального капіталу та «інтенсифікації міжнародних зв'язків через торгівлю та іноземні інвестиції»¹³. Саме тому суспільства, які приймають мігрантів, можуть отримати вигоду від кількості діаспор у своїй країні¹⁴. Наприклад, згідно з даними Світового банку, міграція створює більші переваги для глобальної економіки, ніж міжнародна торгівля. Відповідно до аналітичних даних, збільшення чисельності мігрантів у 2025 році порівняно з 2000 роком на 8 % забезпечить зростання глобального доходу на 0,6%, тобто міграція не лише сприяє розвитку, а й більш справедливому розподілу глобального багатства¹⁵.

Для країн, які приймають мігрантів, є вигоди у вигляді готового людського капіталу без відповідних вкладень. Про це свідчить аналіз, який проводили у США, де в результаті отримали наступний висновок: збільшення імміграції на

¹² Migration and Cities [Електронний ресурс] // UN-Habitat. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/T6dT5Vr>.

¹³ Gheasi M. A Brief Overview of International Migration Motives and Impacts, with Specific Reference to FDI [Електронний ресурс] / M. Gheasi, N. Peter // Economies. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.mdpi.com/2227-7099/5/3/31>.

¹⁴ Там само.

¹⁵ McKenzie D. Poverty, Inequality, and International Migration: Insights from 10 Years of Migration and Development Conferences [Електронний ресурс] / David McKenzie // Revue d'économie du développement. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cairn.info/revue-d-economie-du-developpement-2017-3-page-13.htm>.

один відсоток призводило до збільшення темпів зростання ВВП на 0,1 %¹⁶. Також зазначається, що часто мігранти стають самостійними працівниками та займають певну нішу в підприємстві. Таким чином, мігранти створюють спочатку робочі місця для своїх співгромадян, а згодом і для місцевого населення.

Слід визначити, що для країн, звідки **походять** мігранти, явище міграції також може мати певний позитивний вплив. Спостерігається підвищення економічної активності населення, яке раніше було неактивним. Також серед переваг – переведення коштів мігрантів своїм родинам на батьківщину. Зазначається, що такі перекази сприяють скороченню державної підтримки. Також, до прикладу, в Гватемалі встановили кореляцію між домогосподарствами, що отримують перекази з-за кордону та рівнем освіченості, оскільки такі родини в середньому витрачали на освіту на 58,1 % більше коштів, ніж ті, що не отримували переказів від родичів-мігрантів¹⁷. Згідно з дослідженням Л. Ловелла надходження від мігрантів до рідних на батьківщину сприяють розвитку п'яти «Т» - туризм, транспорт, телекомунікації, торгівля, транспорт та трансфери¹⁸.

Міграція впливає не лише на економічну складову, а також і на політичну у рідних країнах. Йдеться про соціальні трансфери – коли мігранти імпортують на батьківщину, наприклад, ідеї щодо демократії, соціальних ролей, прав людини, моделі поведінки. Є дослідження, згідно з якими мігранти сприяють розвитку політичних інститутів у країні походження¹⁹. Також важливими є знання, зокрема і науково-технічні, що сприяють розвитку цієї сфери в країні

¹⁶ World Economic and Social Survey 2004: International Migration [Електронний ресурс] / UN. Department of Economic and Social Affairs. – 2014. – Режим доступу до ресурсу : http://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_archive/2004wess_part2_eng.pdf

¹⁷ Remittances and development: Trends, Impacts, and Policy Options [Електронний ресурс] // Migration Policy Institute. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: https://www.migrationpolicy.org/pubs/mig_dev_lit_review_091406.pdf

¹⁸ Lowell L. Diasporas and Economic Development: State of Knowledge [Електронний ресурс] / L. Lowell, S. Gerova // World Bank. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <https://issuu.com/observatoriodiasporas/docs/lowell-diaspora-report>.

¹⁹ Overcoming barriers: Human mobility and development [Електронний ресурс] // Human Development Reports UNDP. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2009>.

походження. Цю тезу підтверджують дослідження, що були проведені в США у Кремнієвій Долині, відповідно до яких, половина бізнесменів іноземного походження, які там працювали, підтримували бізнесові взаємини з батьківщиною, а 73 % мали намір започаткувати вдома бізнес, 18% фахівців іноземного походження інвестували у підприємництво у країні походження²⁰. Не можна оминати й те, що мігранти створюють імідж держави походження, формують знання про батьківщину у місцевого населення.

На жаль, такий процес як міграція сприяє не тільки розвитку та можливостям, а й може спричинити певні **проблеми**: економічні, соціальні, екологічні та політичні проблеми. Так, науковці зазначають, що імміграція обтяжує систему соціального захисту, наприклад, у деяких країнах саме іммігранти частіше отримують соціальну допомогу від держави, ніж місцеве населення. Проте, не можна стверджувати, що ця теза повністю правдива, оскільки дослідження, яке проводилось у США, засвідчило, що хоча в перший період після прибуття держава витрачає на іммігранта більше коштів, ніж отримує від нього, але в кінцевому результаті дохід збільшується²¹.

Водночас один із провідних дослідників міграції Дуглас Массей зазначав, що міграція може сприяти негативному впливу на соціальний та економічний розвиток. Вона може призвести до зростання безробіття серед місцевого населення, зменшення рівня заробітної плати, перенаселення міст та зростання витрат на соціальне забезпечення мігрантів²².

Міграція великих груп іноземців може мати і **внутрішньополітичні наслідки**, що мають прояв у посиленні екстремістських настроїв, а також активізації крайніх правих партій, які ідеологічно негативно налаштовані до іноземців. Оскільки в Європі спостерігається популярність нових правих сил, це

²⁰ Lowell L. Diasporas and Economic Development: State of Knowledge [Електронний ресурс] / L. Lowell, S. Gerova // World Bank. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <https://issuu.com/observatoriodiasporas/docs/lowell-diaspora-report>.

²¹ Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с. – с 46.

²² Theories of International Migration [Електронний ресурс] / [D. Massey, J. Arango, G. Hugo та ін.] // Population and Development Review. – 1993. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.jstor.org/stable/2938462?origin=JSTOR-pdf>.

все більше сприяє включенню антиіммігрантської риторики в діяльності catch-all партій²³ (тобто партій, що не мають яскраво вираженої ідеології і орієнтуються на настрої електорату)²⁴.

Міграційна політика, у свою чергу, є відповіддю на виклики міграційних процесів. Така політика є самостійним напрямом політики держави, яка тісно пов'язана з іншими її складовими – політикою народонаселення, соціальною, політиками в сфері освіти²⁵.

В ЄС міграційна політика почала поступово формуватися з другої половини XX століття, а саме формалізованих ознак набула лише у 1990-х роках. Великим кроком у регулюванні міграційних процесів у ЄС стало підписання у 1992 році Договору про створення Європейського Союзу (**Маастрихтської угоди**), де було зазначено, що будь-який громадянин країни-члена є громадянином Союзу і має право вільно пересуватися та обирати місце проживання по всій його території²⁶. Але все-таки міграційні питання залишалися у компетенції окремих країн, тобто єдиних правил не існувало.

Кроком до формування єдиного міграційного простору стали Шенгенські домовленості (1995 рік), а пізніше також були ухвалені Амстердамські угоди (1997 рік), де окрему частину присвячено свободі пересування, притулку та імміграції. Саме в цих угодах містилися положення, згідно з якими країни-члени мали приймати обов'язкове законодавство у міграційній сфері. Згодом, після розширення ЄС, у Гаазі у 2004 році було затверджено програму дій, де сформулювали завдання створити єдину європейську систему притулку, а також розвивати легальну міграцію та боротися з нелегальним працевлаштуванням.

²³ Gunther R. Species of Political Parties [Електронний ресурс] / R. Gunther, L. Diamond // Party Politics. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://olemiss.edu/courses/pol628/guntherdiamond03.pdf>.

²⁴ Joppke C. Controlling a New Migration World [Електронний ресурс] / C. Joppke, V. Guiraudon // London : Routledge. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.routledge.com/Controlling-a-New-Migration-World/Guiraudon-Joppke/p/book/9780415252966>.

²⁵ Длугопольська Т. І. Міжнародна міграційна політики: від теорій до імплементації / Тетяна Ігорівна Длугопольська. // International Relations. Economics. Country Studies. Tourism (IRECST). – 2020. – С. 31–49.

²⁶ Treaty on European Union (TEU) / Maastricht Treaty [Електронний ресурс] // European Parliament. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>.

Ще на початку 2000-х років під егідою ООН була створена **Глобальна комісія з питань міграції**, яка видала низку рекомендацій щодо принципів та напрямів міграційної політики: 1. Потреба в комплексному підході до міграційної політики, що вимагає інкорпорації міграційних питань в усі напрями політичної діяльності держави. 2. Потреба в координації діяльності різних структур в рамках уряду, а також з іншими суспільними акторами – місцевою владою, профспілками, об'єднаннями роботодавців, неурядовими організаціями. 3. Потреба в переорієнтації на стратегічні цілі, а не короткострокові пріоритети, ситуативні реакції на певні події. 4. Міграція повинна стати інтегральною частиною соціально-економічних планів та стратегій розвитку кожної країни світу²⁷. Згідно з підходами ООН успішна політика має ґрунтуватися на міжнародно-правових стандартах, сформульованих у найважливіших міжнародних конвенціях щодо прав людини²⁸.

Відзначимо, що в Україні діє Закон «Про основні засади державної міграційної політики». Цей документ визначає основні засади державної міграційної політики, мету, правову основу, принципи, пріоритети, завдання, напрями та механізми її реалізації. При цьому державна міграційна політика тлумачиться як *«сукупність заходів, що здійснюються державою щодо регулювання міграційних процесів з метою захисту національних інтересів, безпеки та територіальної цілісності, забезпечення належного соціально-економічного, демографічного, науково-освітнього розвитку держави»*²⁹.

Отже, проведений нами аналіз свідчить, що міграція – процес, який набув значного розвитку внаслідок глобалізації і на сьогодні вже є невідворотнім. Відзначимо, що цей процес не є однозначно позитивним чи негативним. Низка дослідників виділяють як позитивний, так і негативний вплив міграції на країни походження мігрантів та на країни, де вони оселяються.

²⁷ Migration in an interconnected world: New directions for action [Електронний ресурс] // The Global Commission on International Migration. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/GCIM_Report_Complete.pdf.

²⁸ Там само.

²⁹ Закон України «Про основні засади державної міграційної політики України» // Відомості Верховної Ради України. – 2010. - № 6705. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JF56900A?an=14>

Водночас для України важливо звернути увагу на те, що для відповідей на виклики міграційних процесів має формуватися належна міграційна державна політика.

1.2. Засади комунікативного супроводу сучасних міграційних процесів та міграційної політики (на прикладі Європейського Союзу)

За даними ООН, у 2019 році рівень міграції став найвищим — кількість людей досягла 272 млн, у 2020 році кількість мігрантів сягнула 281 мільйона людей. При цьому у 200 році мігрантів було лише 173 млн, тобто менше ніж за 20 років кількість зросла на 100 мільйонів³⁰.

У контексті сучасних міграційних процесів доречно було б розглянути саме міграційну політику ЄС та її комунікативний супровід. Саме європейський напрямок протягом останніх років характеризується високим рівнем залученням мігрантів, що можна пояснити модернізацією нормативно-правового забезпечення та ускладненням демографічної ситуації у більшості держав-членів ЄС³¹.

Як зазначалося в попередньому підрозділі, міграційні процеси з-поза меж ЄС були поза увагою до 1999 року, коли набула чинності Амстердамська угода, проте процес уніфікації міграційної політики видався складним та тривалим. У 2006 році було ухвалено Шенгенський кодекс щодо кордонів (2006 рік), а згодом і візовий кодекс ЄС (2011 рік) – загальноєвропейське законодавство щодо умов в'їзду та перебування студентів, науковців, висококваліфікованих мігрантів, сезонних працівників і членів родин мігрантів. Були створені спеціальні агентства – Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів (FRONTEX) (2005 рік), а також Європейський офіс з надання підтримки у сфері притулку

³⁰ Кількість мігрантів у світі перевищила 270 мільйонів [Електронний ресурс] // Ukrinform. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2782330-kilkist-migrantiv-u-sviti-perevisila-270-miljoniv.html>.

³¹ Родінова Н. Міграційні наслідки російсько-української війни [Електронний ресурс] / Наталія Родінова. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37650/Rodinova_18_19.05.22.pdf?sequence=1.

(EASO) (2011 рік), які надавали допомогу у вирішенні проблем, пов'язаних із міграцією³².

Проте, у 2015-2016 сталися події, які дістали назву **міграційна криза**, що показали проблеми єдиної спільної міграційної політики всередині ЄС. У цей час багато біженців з Близького Сходу та Африки намагалися потрапити в Європу. За підрахунками Міжнародної організації з міграції (МОМ), у 2015 році на зовнішньому кордоні ЄС було затримано 1,8 млн мігрантів³³, а чисельність поданих клопотань про притулок перевищила 1,2 млн³⁴. Це стало серйозним викликом для системи управління міграціями та надання притулку в Європі. Тоді ЄС вдалося покращити ситуацію після ухвалення Європейського порядку денного щодо міграції та притулку (2015 р., оновлено в 2017 р.), відповідно до якого передбачалося посилення охорони зовнішнього кордону ЄС та надання допомоги країнам-членам, що відчували найбільші складнощі у зв'язку з прибуттям біженців³⁵. Щодо комунікацій, то у 2015 році прибуття мігрантів висвітлювалось як гуманітарна проблема, що і сформувало серед населення певну негативну думку про біженців.

Однак, комунікації ЄС після 2015 року були спрямовані на інтеграцію громадян третіх країн. Одним із ключових нормативно-правових актів у цій сфері став «План дій ЄС щодо інтеграції громадян третіх країн», який окреслює заходи для підтримки інтеграції мігрантів та сприяння їх участі в економічному, соціальному та культурному житті Союзу.

У 2016 році була розроблена Глобальна стратегія зовнішньої політики та безпеки ЄС «Спільне бачення, спільні дії: сильніша Європа». Ця Стратегія розширила стратегічні рамки Європейського Союзу, необхідні для вирішення

³² Малиновська О. А. Сучасний розвиток міграційної політики ЄС та міграційні перспективи України [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська // Демографія та соціальна економіка. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://dse.org.ua/archive/44/6.pdf>.

³³ Risk Analysis for 2016 [Електронний ресурс] // Frontex. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annula_Risk_Analysis_2016.pdf.

³⁴ Asylum applicants by type of applicant, citizenship, age and sex [Електронний ресурс] // Eurostat – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asyappctza/default/table.

³⁵ European Agenda on Migration [Електронний ресурс] // European Commission – Режим доступу до ресурсу: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/european-agenda-migration_en.

сучасних міжнародних викликів, серед яких міграційна криза. У цьому акті зазначалося, що «ЄС буде вдосконалювати свої стратегічні комунікації, інвестуючи та приєднуючись до публічної дипломатії у різних сферах, щоб встановити зв'язок зовнішньої політики ЄС із громадянами та краще донести її до партнерів. Покращиться узгодженість та швидкість обміну повідомленнями щодо їхніх принципів та дій. Також будуть запропоновані швидкі фактичні спростування дезінформації. Продовжиться розвиток відкритого медіа-середовища в межах та поза межами ЄС, співпрацюючи з місцевими представниками за допомогою використання соціальних мереж»³⁶.

Загалом, інституції ЄС інформують про міграцію через різні ініціативи та кампанії. Комунікаційні кампанії стосовно міграції можуть бути спрямовані на різні аудиторії, включаючи мігрантів, громадян країн-членів ЄС, місцевих жителів, державних службовців та інших заінтересованих осіб. Зокрема, ЄС у партнерстві з організаціями громадянського суспільства (ОГС) у 2016 році під час міграційної кризи розробили комунікаційну кампанію «Together». Кампанія була спрямована на сприяння позитивному ставленню до біженців та мігрантів, а також підвищення обізнаності про їхній внесок у європейське суспільство³⁷. Основною метою кампанії була «протидія стереотипам і міфам про міграцію та висвітлення позитивного внеску, який мігранти та біженці можуть зробити в суспільстві, в якому вони поселяються». У 2018 році Європейська комісія опублікувала результати опитування на тему «Інтеграція іммігрантів до Європейського Союзу», згідно з результатами якого, лише 37% європейців вважають, що вони добре знаються на питаннях імміграції та інтеграції. Саме тому така комунікаційна кампанія була важливою для збільшення обізнаності населення країн-членів у питаннях мігрантів³⁸.

³⁶ EU strategic communication with the Arab world [Електронний ресурс] // European Parliament. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/581997/EPRS_BRI\(2016\)581997_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/581997/EPRS_BRI(2016)581997_EN.pdf).

³⁷ Together in the EU. Promoting the participation of migrants and their descendants [Електронний ресурс] // European Union Agency for Fundamental Rights – Режим доступу до ресурсу: https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/EUFRA_Together_in_the_EU_2017_en.pdf.

³⁸ Integration of immigrants in the European Union [Електронний ресурс] // European Union. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2169>.

Інституції ЄС, а також ОГС використовували різні комунікаційні інструменти, серед яких були відеоролики, плакати, публікації в соціальних мережах, публічні заходи та партнерство з організаціями громадянського суспільства й місцевою владою.

У цій кампанії використовували реальні історії біженців для того, щоб показати їхні навички, креативність та стійкість, а також підкреслити їхній позитивний вплив на європейське суспільство, на протипагу поширеним стереотипам про заподіяння шкоди.

Європейська комісія для комунікацій використовує офіційний вебсайт і соціальні мережі. Вебсайт надає інформацію про міграційну політику та ініціативи, а також тенденції та статистику міграції³⁹. Сторінки у соціальних мережах, зокрема, Twitter і Facebook, повідомляють про останні події в міграційній політиці ЄС, а також просувають ініціативи та кампанії, пов'язані з міграцією.

Також ЄС посилили співпрацю із третіми країнами, звідки відбувається переміщення мігрантів до Європи. Країни ЄС надають їм підтримку, щоб підвищити в цих країнах рівень життя. Водночас ЄС потребує додаткових людських ресурсів для розвитку економіки, особливо це було актуальним під час пандемії COVID-19.

Проте, під час міграційної кризи не всі держави-члени ЄС формували меседжі для створення позитивного ставлення до біженців. Так, наприклад, уряд Угорщини у 2016 році під час референдуму щодо міграційної політики в державі, запустив комунікаційну кампанію «Чи знаєте ви?». По містах Угорщини можна було побачити наступні написи на білбордах: «Чи знаєте ви, що від початку міграційної кризи загинуло понад 300 людей у результаті терористичних атак в Європі?», «Чи знаєте ви, що від початку міграційної кризи в Європі зростає кількість домагань до жінок?», а також надсилалися буклети особисто домогосподарствам із закликами голосувати «проти» на національному

³⁹ EU migration and asylum policy [Електронний ресурс] // European Council – Режим доступу до ресурсу: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/>.

референдумі. Тоді результат референдуму був наступний – суспільство майже одностайно виступило проти рішення Брюсселя розмістити біженців в усіх країнах ЄС⁴⁰.

Також варто зазначити, що під час пандемії спостерігалися проблеми із комунікацією та дезінформація, в тому числі і стосовно біженців. Асоціація «Never Again» опублікувала звіт, в якому зафіксовано прояви расизму, ксенофобії та дискримінації, що мали місце в контексті COVID-19 у Польщі, яка є членом ЄС. Зазначається, що у квітні 2020 року польський громадський телевізійний канал TVP1 опублікував матеріал, в якому заявляли, що біженці, що перебувають у таборах у Греції, винні у розповсюдженні COVID-19⁴¹. Це цікавий приклад, який показує недостатню комунікацію інституцій ЄС із країнами-членами. В той час Суд Європейського Союзу виніс рішення про невиконання Польщею, Чеською Республікою та Угорщиною своїх зобов'язань, передбачених законодавством ЄС щодо непереселення біженців. Це були достатньо складні та кризові часи, які потребували комунікації із країнами-членами, в тому числі і стосовно біженців, оскільки тоді країни прагнули повністю закритися на карантинний режим, щоб уникнути поширення хвороби. На жаль, такі комунікації спровокували в той час прояви ворожого ставлення до біженців.

Проте, під час пандемії були і більш позитивні приклади комунікаційних рішень. Наприклад, у 2021 році Єврокомісія запропонувала «Партнерство у сфері талантів» (Talent Partnerships), яке спрямоване на розвиток співпраці у сфері мобільності населення з третіх країн, передусім Східного партнерства, Західних Балкан та Африки.

Наступна масштабна хвиля міграції в ЄС почалася у 2022 році через повномасштабне вторгнення росії на територію України. ЄС швидко відреагували на виклики, пов'язані з приїздом українських біженців. Тоді, 27

⁴⁰ Gall L. Hungary's Xenophobic Anti-Migrant Campaign [Електронний ресурс] / Lydia Gall // Human Rights Watch. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.hrw.org/news/2016/09/13/hungarys-xenophobic-anti-migrant-campaign>.

⁴¹ Фролова О. М. Стратегічні комунікації як засіб врегулювання міграційної кризи в ЄС / О. М. Фролова, Л. М. Мирончук. // Політичні проблеми міжнародного та глобального розвитку. – 2021. – С. 135–140.

лютого 2022 року, Рада з питань правосуддя і внутрішніх справ дозволили тимчасовий захист для біженців, а пізніше, 4 березня 2022 року, він був активований Європейською Радою⁴². ЄС – найбільш «популярний» напрямок серед українців для міграції, а механізм тимчасового захисту надав українським біженцям право на проживання та працевлаштування, доступ до соціального житла, фінансову та медичну допомогу, соціальні послуги. Також 8 березня 2022 року Єврокомісія ухвалила «Cohesion's Action for Refugees in Europe» (CARE), згідно з яким країни-члени мають допомагати особам, що залишили Україну з початку війни.⁴³

Серед позитивів у комунікації з українськими біженцями – окремий розділ на вебсайті Європейської комісії «Інформація для людей, які рятуються від війни в Україні»⁴⁴. Ця інформація представлена, в тому числі й українською мовою. Там міститься інформація про підготовку до виїзду з України, пересування всередині ЄС, права українців в ЄС, охорону здоров'я, захист дітей, освіту та роботу. А також важливим є розділ про повернення в Україну – на короткий період та назавжди⁴⁵.

Також у липні 2022 року Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) написали статтю з щодо комунікацій з біженцями з України. Експерти ОЕСР написали про важливість використання онлайн-інструментів для інформування мігрантів щодо їхніх прав та обов'язків, а також для того, щоб ці люди не ставали жертвами неправдивої інформації і навіть торгівлі людьми. Зазначається, що такі країни як Бельгія, Естонія та Австралія, створили єдину онлайн-платформу, яка збирає всю необхідну інформацію з усіх державних установ, а в Німеччині існує вебплатформа Germany4Ukraine для українських біженців, якою керує Міністерство внутрішніх справ і громадянськості

⁴² Богдан Т. Як повернути українських біженців додому після війни [Електронний ресурс] / Тетяна Богдан // Економічна Правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695503/>.

⁴³ CARE – Cohesion's Action for Refugees in Europe [Електронний ресурс] // European Commission – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/care_en.

⁴⁴ Інформація для людей, які рятуються від війни в Україні [Електронний ресурс] // Європейська Комісія. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine_uk.

⁴⁵ Повернення в Україну: питання та відповіді [Електронний ресурс] // Європейська Комісія. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine_uk.

Німеччини⁴⁶. У Чехії у квітні 2022 року було створено спеціальний онлайн-додаток Smart Migration App, запущений Міністерством праці та соціальних справ Чеської Республіки, який надає українським біженцям доступ до важливої інформації про працевлаштування⁴⁷. В цьому контексті варто зазначити, що багато країн також надавали українцям полегшений доступ до мобільного Інтернету на своїй території, щоб вони, у свою чергу, могли отримувати важливу інформацію онлайн. У таких країнах як Польща, Естонія та Латвія є гарячі лінії зв'язку з мігрантами для розв'язання певних проблемних питань. Окрім онлайн-інструментів в країнах використовували і друковані матеріали⁴⁸.

Також важливим аспектом є не лише комунікація із українцями, а й діалог із населенням країн, що приймають мігрантів для підвищення довіри та позитивного ставлення до них. Наприклад, в Італії національне агентство Protezione Civile, яке займається надзвичайними ситуаціями, 11 травня 2022 року опублікувало інформаційні панелі в розділі «Карти надзвичайних ситуацій України», на яких представлено дані про в'їзд до Італії людей з України, запити на тимчасовий захист та внески на засоби до існування⁴⁹. Вебсайт «Португалія для України», дає доступний огляд дій португальської держави щодо війни в Україні з точки зору міжнародних дій, гуманітарної допомоги та інтеграції та розміщення українських біженців у Португалії⁵⁰. Також цікавим прикладом є Buddy Program від Австрійського уряду для людей від 12 до 35 років, які прибули з України. За допомогою цієї платформи біженцям знаходять «бадді», який

⁴⁶ The Germany4Ukraine Informational Guide [Електронний ресурс] // Federal Office for Migration and Refugees. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.germany4ukraine.de/hilfeportal-en/the-germany4ukraine-informational-guide>.

⁴⁷ Smart Migration [Електронний ресурс] // Technology Agency of the Czech Republic – Режим доступу до ресурсу: <https://chytramigrace.cz/index.php/smart-migration/>.

⁴⁸ How to communicate on the Ukrainian refugee crisis and build on the support of host communities? [Електронний ресурс] // OECD. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/how-to-communicate-on-the-ukrainian-refugee-crisis-and-build-on-the-support-of-host-communities-db78fd32/>.

⁴⁹ Ukraine maps and dashboards [Електронний ресурс] // 2022 – Режим доступу до ресурсу: <https://mappe.protezionecivile.gov.it/en/emergencies-dashboards/ukraine-maps-and-dashboards/>.

⁵⁰ Portugal for Ukraine [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://portugalforukraine.gov.pt/en/pagina-inicial-english/>.

допомагає молодим людям інтегруватися в австрійське суспільство⁵¹. Схожі ініціативи були розроблені урядами Данії та Чехії.

Як бачимо, і Європейський союз, і країни-члени ЄС зіткнулися зі значними міграційними хвилями, що в свою чергу сформувало усвідомлення важливості комунікативного супроводу для управління цими процесами. При цьому важливими засадами такого комунікативного супроводу є увага до проблем і самих мігрантів, і місцевого населення, прагнення як інтегрувати мігрантів, так і сформувати більш позитивне ставлення до них. Слід також відзначити, що інституції ЄС та країни-члени Союзу у відповідь на міграційну хвилю з України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації реалізували важливі і багато в чому безпрецедентні комунікаційні проекти.

1.3. Розвиток державної міграційної політики в Україні та роль комунікації у цьому процесі

В Україні перші спроби визначення державної міграційної політики з'явилися з проголошенням незалежності у 1991 році. У той час було ухвалено низку законів, які були спрямовані на регулювання міграційних процесів. У 1991 році ухвалили Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій» (1991), який забезпечив право на повернення в Україну громадян, які зазнали репресивних переселень з її території. Крім того, варто згадати, Закон «Про громадянство України» (1991), відповідно до якого вихідці з України та їхні нащадки набули можливості визнання своєї належності до громадянства України у спрощеному порядку, що мало сприяти репатріаційним процесам. У 1994 році був ухвалений Закон України «Про правовий статус іноземців», який став ґрунтом для вирішення питань перебування іноземців в державі, а також їхнього статусу. Також у цьому ж році було затверджено порядок виїзду та повернення за кордон українців Законом «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України». Цей закон сприяв набуттю чинності 10 статті Закону України «Про зайнятість населення», в якій зазначалося, що громадяни мають право на

⁵¹ Бадді-програма для молоді з України [Електронний ресурс] // Buddy Program. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.integrationsfonds.at/buddy-programm/ua/>.

трудова чи підприємницька діяльність під час тимчасового перебування за кордоном. Також наприкінці 1990-х були ухвалені акти, що регулювали питання колишніх депортованих кримських татар, болгар, вірмен, греків, німців, які поверталися в Україну.

У перші роки незалежності в Україні також з'явилися міжнародні представництва, що опікувалися справами мігрантів, зокрема представництва Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Міжнародної організації з міграції (МОМ)⁵². Також у цей час були підписані угоди з низкою країн про працевлаштування, в тому числі з Польщею, Румунією, Молдовою, Словаччиною, Чехією, Латвією, Литвою.

У 1997 році була спроба концептуального оформлення міграційної політики: Указ Президента України затверджував Основні напрями соціального розвитку держави, там містився розділ, присвячений міграційній політиці⁵³. У розділі «міграційна політика» зазначається, що така політика має базуватися на таких основних принципах: 1) вільний виїзд з України і в'їзд в Україну громадян України; 2) рівність перед законом іноземців, осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та громадян України; 3) диференційований підхід до різних категорій мігрантів відповідно до інтересів держави, національного законодавства та міжнародних зобов'язань України⁵⁴. Серед основних напрямків реалізації політики в указі було визначено сприяння репатріації, повернення депортованих, допомога біженцям та шукачам притулку та регулювання імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства.

Описуючи розвиток міграційної політики України, не можна оминати той факт, що у 1995 році держава вступила в Раду Європи, таким чином взявши на себе низку зобов'язань, зокрема у сфері захисту прав людини. Також у 1997 році

⁵² Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с.

⁵³ Указ Президента України «Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки» від 18 жовтня 1997 р. № 1167 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР),. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166/97#Text>.

⁵⁴ Там само.

Україна ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї, таким чином почавши імплементацію до національного законодавства багатьох норм, що стосувалися міграційних процесів. Сторони Конвенції мають гарантувати право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, згідно з Протоколом №4⁵⁵.

Наступними кроками унормування міграційного законодавства стала нова редакція Закону України «Про біженців» (2001 рік). Фахівці зазначають, що формулювання в цьому акті були наближені до Женевської конвенції ООН 1951 року. Також у 2001 році було ухвалено Закон України «Про імміграцію», що стало значущою подією для розвитку міграційної політики. Тоді було визначено основним механізмом регулювання – квоту. Дозволи на квоту видавались культурним та науковим діячам, а також історичним вихідцям з України. У 2003 році Верховна Рада ухвалила закон *«Про свободу пересування та вибір місця проживання»*, саме тоді прописка, що має дозвільний характер, була замінена реєстрацією за місцем проживання. Також на початку 2000-х в рамках соціальної політики були спроби регулювати саме трудову міграцію.

Відзначимо, що саме в цей час держава почала виявляти стурбованість через темпи міграції, зокрема трудової. У 2004 році було запроваджено систему добровільного пенсійного страхування, що охоплювала і мігрантів. Також влада почала приділяти увагу дітям мігрантів, у 2007 році навіть була створена «Міжнародна українська школа» – дистанційний загальноосвітній заклад. Перевагою було те, що випускники мають можливість здобути атестат про повну загальну середню освіту державного зразка, що надає їм можливість вступу у вищі навчальні заклади України. Навчання для громадян України – безкоштовне та проводиться на неконкурсній основі. Ця школа існує і станом на 2023 рік.

Верховна Рада України у 2007 році ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус трудящих мігрантів, згідно з якою взяла зобов'язання надавати працівникам-мігрантам та членам їхніх сімей, які є громадянами

⁵⁵ Європейська конвенція з прав людини [Електронний ресурс] // Європейський суд з прав людини – Режим доступу до ресурсу: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf.

держав, що є сторонами конвенції, і легально перебувають на їх території, трудові та соціальні права нарівні із власними громадянами.

Загалом процес розробки міграційної політики відбувався дуже повільно. Наприклад, у 2007 році підготувати проєкт Концепції державної політики у цій сфері доручили Міністерству юстиції, тобто некомпетентному органу у цій сфері. При цьому, до розробки акту не залучалися представники громадянського суспільства та організації мігрантів⁵⁶. На жаль, цей проєкт декілька разів був відхилений, як і законопроект, що був поданий депутатами у 2010 році, що свідчило про недостатнє розуміння проблем та шляхів розв'язання. Проте у 2011 році Указом Президента було затверджено Концепцію державної міграційної політики України, що по суті суперечило Конституції України, оскільки згідно з нею міграційна політика має регулюватися виключно законами. Ухвалення Концепції науковці називають лише формальним виконанням вимог **Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС (2010 рік)**. На думку О. Малиновської, з тих же причин було створено і Державну міграційну службу, на яку були покладені функції з реєстрації місця проживання та документування внутрішніми паспортами громадян України⁵⁷, що загалом не мали нічого спільного з міграційними процесами. У цей час повноваження щодо регулювання трудової міграції були покладені на Міністерство соціальної політики України. Попри те, що в цей період дії державних інститутів були спрямовані на формування міграційної політики, науковці зауважують, що розуміння міграційних процесів було недосконалим, проте це дало поштовх до подальшого покращення міграційної політики⁵⁸.

У 2011 році було ухвалено новий Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», яким передбачався також

⁵⁶ Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с.

⁵⁷ Указ Президента України «Питання Державної міграційної служби України» від 06 квітня 2011 р. No 405/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/405/2011>

⁵⁸ Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с.

додатковий та тимчасовий захист. Ще одним важливим актом став Закон «Про Єдиний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», яким передбачалося створення паспортів із електронним біометричним носієм, що відповідають міжнародним стандартам⁵⁹. Також, відповідно до закону, створення реєстру населення мало сприяти більш точному облікові міграційних переміщень.

У тому ж році з'явився перший акт за всю історію незалежної України, де регулювалися питання інтеграції мігрантів – План заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011–2015 роки⁶⁰. В контексті цієї роботи варто згадати про те, що там містилися положення щодо інтеграції мігрантів-українців, що повернулися на батьківщину. Положення містили рекомендації щодо надання працівниками Державної служби зайнятості допомоги у працевлаштуванні, професійній підготовці, перепідготовці, підвищенні кваліфікації українських мігрантів, а також забезпечення інформування українських мігрантів, які повернулися, з питань зайнятості, провадження підприємницької діяльності, соціального забезпечення та охорони здоров'я, надання їм психологічної допомоги.⁶¹ Тобто тут навіть містилися норми, згідно з якими рекомендувалось використовувати **комунікативний супровід** задля інтеграції повернутих з-за кордону громадян.

Закон України «Про зайнятість населення», що був ухвалений у 2012 році, закріплював право громадян на працю за кордоном, а також затверджував захист прав цих громадян законодавством України⁶². Згідно із нормативно-правовим актом, діяльність осіб, що надають послуги з посередництва у працевлаштуванні

⁵⁹ Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20 листопада 2012 р. No 5492-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5492-17>

⁶⁰ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011–2015 роки» No 653-р [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/653-2011-p#Text>.

⁶¹ Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с.

⁶² Закон України «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

за кордоном, підлягає **ліцензуванню**. Також у 2015 році було ухвалено Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», де була окрема стаття присвячена реінтеграції в суспільство трудових мігрантів та членів їхніх сімей⁶³.

Важливим також було те, що у 2017 році розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено План заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей⁶⁴. Однак, він був без належної конкретики, хоча і декларував сприяння «працевлаштуванню трудових мігрантів після повернення в Україну», також увага приділялась їхнім дітям «залучення дітей трудових мігрантів до освітнього процесу шляхом забезпечення проведення з ними додаткових занять», «забезпечення відповідно до законодавства навчальних закладів за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою». Також декларувалося «посилення інституціональної спроможності закордонних дипломатичних установ України щодо надання правової, інформаційної та іншої допомоги трудовим мігрантам».

Серед останніх урядових рішень слід зазначити затвердження Кабінетом Міністрів України у липні 2017 року Стратегії державної міграційної політики на період до 2025 року. Це було за місяць після того, як українці отримали можливість подорожувати територією ЄС без віз.

У контексті міграційної політики не можна не згадати про пандемію COVID-19, яка також вплинула на цей процес. Зазначалось, що у 2020 році під час карантину додому повернулись 300-400 тисяч трудових мігрантів, які, на жаль, стикнулися із проблемами пошуку роботи⁶⁵.

Як бачимо, становлення державної міграційної політики в Україні, у тому числі створення законодавчої бази та відповідних інституцій, зайняло тривалий

⁶³ Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text>.

⁶⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України «План заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей» [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2017-p#Text>.

⁶⁵ Малиновська О. А. Міграція та міграційна політика в Україні: трансформації доби незалежності [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://nam.kiev.ua/files/publications/malynovska-olena.pdf>.

час. При цьому питанням комунікації не приділялося достатньо уваги, зокрема і в нормативно-правових актах.

Однак, протягом останніх років відбувся певний прогрес у цьому напрямку. Зокрема, можна виділити позитивний приклад комунікації із мігрантами з боку Міністерства закордонних справ України під час карантину через COVID-19. Пандемія сприяла збільшенню використання соціальних мереж як каналів комунікації між владою та громадськістю. В умовах карантину саме робота Міністерства закордонних справ України, в тому числі і комунікаційна, показала високий рівень ефективності та інновацій. По-перше, було запроваджено програму «Захист» для українців, які застрягли за кордоном, також були створені канали у соціальних мережах – «Захист у назва міста/країни», щоб полегшити комунікацію консульств та громадян⁶⁶. По-друге, можна згадати про допоміжний інструмент у комунікації з українськими громадянами за кордоном під час карантинних заходів у зв'язку з пандемією COVID-19 – «ДРУГ». «ДРУГ» – Добровільна реєстрація українських громадян при подорожах за кордон була введена, як засіб попередження, за потреби – розшуку та надання сприяння громадянам України в разі надзвичайних подій за кордоном – природних катаклізмів, соціальних заворушень, військових конфліктів і показала свою ефективність у таких умовах⁶⁷. Не можна не зазначити ще одну важливу складову комунікацій – створення оперативного штабу та запуск телеграм-каналу «Коронавірус-інфо», де надавалася актуальна інформація щодо поширення COVID-19. На мій погляд, заходи, які були розроблені МЗС є інноваційними та цікавими і вони можуть бути використані не лише під час пандемії COVID-19, а також і адаптовані під сьогоденні умови.

⁶⁶ Марцинюк М. П. Управління міграційними процесами в умовах COVID-19: інструменти, запроваджені МЗС України [Електронний ресурс] / М. П. Марцинюк // 2021 – Режим доступу до ресурсу: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/216330/216428>.

⁶⁷ Добровільна Реєстрація Українських Громадян, які виїжджають за кордон [Електронний ресурс] // МЗС України – Режим доступу до ресурсу: <https://friend.mfa.gov.ua/#/>.

Висновки до Розділу 1

Проведене дослідження теоретичних засад міграційної політики та її комунікативного супроводу свідчить про те, що явище міграції було історично властиве людству, але особливого поширення набуло через глобалізацію.

У цьому розділі ми розкрили підходи до вивчення міграційних процесів та міграційної політики. Зокрема, виявили вплив на міграцію, особливо вимушену, різних чинників: політичних, економічних, соціальних та, що важливо для України на сьогодні, – безпекових. Ці чинники суттєво впливають на особливості міграційних процесів, кінцеву мету мігрантів та можливість рееміграції за певних умов. З іншого боку, від цих чинників суттєво залежить і державна міграційна політика конкретних країн.

Міграційні процеси не є однозначно позитивними чи негативними. Вони можуть сприятливо впливати як на країни походження, так і на країни, що приймають мігрантів. Проте дослідники визначили і проблеми, що створює міграція, серед яких негативні внутрішньополітичні наслідки, економічні, соціальні.

Потенційна можливість негативних наслідків зумовлює важливість належного комунікаційного супроводу міграційної політики. Як свідчить аналіз засад такого супроводу на прикладі Європейського Союзу та країн-членів ЄС, спеціальні комунікаційні проєкти можуть, з одного боку, допомагати мігрантам налаштувати життя в новій країні, а з другого – формувати взаєморозуміння між ними та жителями країн, які приймають мігрантів. Для предмета нашого дослідження важливо відзначити, що такі комунікаційні проєкти ЄС також можуть містити інформацію про можливість повернення мігрантів на батьківщину (як, наприклад, на сторінці сайту Європейської Комісії для українських біженців).

Водночас проведення дослідження еволюції міграційної політики в Україні від часу проголошення незалежності до сучасності засвідчило повільність цього процесу та застосування не завжди оптимальних підходів. Крім того, на жаль, саме комунікаціям не було приділено належної уваги, зокрема у відповідних

нормативно-правових актах. Хоча на сьогодні вже існують і позитивні приклади комунікації з мігрантами або українцями за кордоном, зокрема від Міністерства закордонних справ України під час пандемії COVID-19.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ З ВИМУШЕНИМИ МІГРАНТАМИ

2.1. Особливості вимушеної міграції з України внаслідок російсько-української війни

Повномасштабна війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року вторгненням росії на територію України, сприяла вимушеній міграції значної кількості українців. Наразі в Україні, внаслідок агресії російської федерації, спостерігається демографічна криза, на думку деяких експертів⁶⁸. У низці аналітичних звітів, зокрема у звіті Організації економічного співробітництва та розвитку, зазначалося, що це переміщення населення є найбільшим з часів Другої світової війни⁶⁹. Таке явище науковці називають феноменом переміщених осіб⁷⁰ і воно відбувається зазвичай внаслідок гострих конфліктів, як було в Камбоджі, Руанді, Сомалі, Нігерії, Гватемалі та Грузії, проте за масштабами вони не були схожі на події в Україні після 24 лютого 2022 року. Це явище в Україні було результатом тактики росіян щодо знищення цивільних об'єктів, а також терористичних дій проти мирного населення, що можна назвати **геноцидом**⁷¹.

Після Другої світової війни в Україні тематика раптового переміщення великої кількості населення не була актуальною, поки у 2014 році не почалася агресія росії на сході України. Тоді вже до кінця 2014 року налічувалось близько 1 мільйона вимушених переселенців із Донбасу, а у 2015 році цей показник збільшився вдвічі, за даними ООН⁷². У 2022 році явище стало глобальним, оскільки війна вже перестала бути регіональною, а поширилася на кожне українське місто.

⁶⁸ Як через війну скоротилось населення України та що з цим робити: розповідає експерт [Електронний ресурс] // Суспільне Новини. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://suspiilne.media/354672-ak-cerez-vijnu-skorotilos-naselenna-ukraini-ta-so-z-cim-robiti-rozpovidaec-ekspert/>.

⁶⁹ The Ukrainian Refugee Crisis [Електронний ресурс] // OECD. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/the-ukrainian-refugee-crisis-546ed0a7/>.

⁷⁰ Rushchenko I. The great exodus of the Ukrainian people (the phenomenon of displaced persons in 2022) [Електронний ресурс] / Ihor Rushchenko. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/361778024_The_great_exodus_of_the_Ukrainian_people_the_phenomenon_of_displaced_persons_in_2022.

⁷¹ Там само.

⁷² Лібанова Е. М. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України (за матеріалами наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 8 жовтня 2014 р.). / Е. М. Лібанова // Вісник Національної академії наук України. – 2014. – С.15–24.

Дослідник І. Рущенко у своїй роботі «Великий вихід українського народу» виділяє наступні хвилі міграції українців внаслідок війни:

- **Перша хвиля**, яка сформувалася зранку 24 лютого 2022 року. За словами автора, це були переважно «представники українського середнього класу з великих міст; люди активного віку, які заздалегідь обмірковували подібну можливість⁷³», ці люди мали запас бензину, тривожні валізки.
- **Друга хвиля**, до якої належали особи, що потрапили у «соціальну воронку», яка утворилась у перший тиждень війни. Тоді панічні настрої спровокували виїзд родин з країни.
- **Третя хвиля** відбувалась тоді, коли за евакуаційні програми та «зелені коридори» взялися державні служби та волонтери. Це стосується саме біженців із гарячих точок, які до останнього відкладали виїзд.
- **Четверта хвиля** («хвиля останньої надії»), до якої належали люди, що намагалися виїхати, коли російські окупанти вже заходили до населеного пункту. На жаль, не всім вдавалося покинути населенні пункти, оскільки російські війська неодноразово вдавалися до розстрілів мирного населення. Також у цю хвилю потрапили люди, яких примусово евакуювали до росії, або ж люди не мали іншого вибору і їхали саме до рф. Певна частина тих, хто потрапили до російської федерації, намагалися далі виїхати до Європи, а потім, у деяких випадках, верталися в Україну.
- **П'ята хвиля** — це післяокупаційний вихід на підконтрольну Уряду України територію, це рух тієї частини населення, що не може змиритися із окупаційними «порядками»⁷⁴.

Слід відзначити, що точна кількість українських вимушених мігрантів наразі невідома. Різні інституції та посадові особи надають різні дані. Так, у липні 2022 року Агентство ООН у справах біженців зазначало, що з початку

⁷³ Rushchenko I. The great exodus of the Ukrainian people (the phenomenon of displaced persons in 2022) [Електронний ресурс]/Ihor Rushchenko. — 2022. — Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/361778024_The_great_exodus_of_the_Ukrainian_people_the_phenomenon_of_displaced_persons_in_2022.

⁷⁴ Там само.

повномасштабної війни було зафіксовано понад 9 мільйонів перетинів кордону⁷⁵. Уповноважений Верховної Ради з прав людини Дмитро Лубінець називав наступні цифри: із України виїхало більш ніж 14,5 мільйона громадян, із них як мінімум 11,7 мільйонів осіб – до країн Євросоюзу (станом на 1 грудня 2022 року). При цьому Д. Лубінець уточнив, що близько 7,7 мільйонів осіб в Європі станом на грудень 2022 року були зареєстровані як одержувачі тимчасового захисту⁷⁶.

Варто також зазначити про кількість українців, які були примусово вивезені до росії або окупованих нею територій. Заступник директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи Олександр Гладун підкреслював, що станом на січень 2023 року в росії перебувають приблизно 2,9 мільйонів українців. За словами експерта, більшість із цих людей – діти⁷⁷. Значна кількість більш «зрілих» людей були відправлені туди російськими окупантами та були піддані процесу «фільтрації», під час якого було задокументовано військові злочини, включаючи докази страт та тортур⁷⁸.

15 березня 2022 року ООН підрахувала, що приблизно одна українська дитина за секунду ставала біженцем. Все це створювало і продовжує створювати проблеми для шкіл у країнах, що приймають біженців. Також у цьому контексті ООН зазначала про іншу проблему – у дітей наявні травми, пов'язані з війною, що призводить до збільшення навантаження на вчителів (у країнах, що приймають біженців), оскільки ці педагоги можуть бути недостатньо підготовлені для роботи у таких випадках, а також повідомлялося про наявність мовного бар'єра⁷⁹.

⁷⁵ Over 9 million border crossings registered from Ukraine - UN agency [Електронний ресурс] // Reuters. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.reuters.com/world/europe/over-9-million-border-crossings-registered-ukraine-un-agency-2022-07-13/>.

⁷⁶ Омбудсмен розповів, скільки українців виїхало за кордон із 24 лютого [Електронний ресурс] // Слово і діло. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vyixalo-kordon-24-lyutoho#google_vignette.

⁷⁷ Як через війну скоротилось населення України... [Електронний ресурс] // Суспільне Новини. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/354672-ak-cerez-vijnu-skorotilos-naselenna-ukraini-ta-so-z-cim-robiti-rozpovidaie-ekspert/>.

⁷⁸ Ukrainian refugees: Challenges in a welcoming Europe [Електронний ресурс] // Brookings. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2022/10/14/ukrainian-refugees-challenges-in-a-welcoming-europe/>.

⁷⁹ Ukraine war creating a child refugee almost every second [Електронний ресурс] // UN News. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113942>.

У жовтні 2022 року опублікували дані щодо того, яка кількість українців із тих, що виїхали за кордон через війну, повернулись на батьківщину. «Різниця між кількістю українців, що виїхали та повернулись з-за кордону за 8 місяців поточного року, становить 2 179 821 осіб⁸⁰» – зазначається в публікації OpenData.

Варто також зобразити певний портрет українського біженця. Згідно з даними опитувань, близько половини українців, які виїхали за кордон, – діти. Серед дорослих більшість (83%) становлять жінки, переважно (42%) у віці 35-49 років⁸¹. Такий демографічний розподіл не є дивним, оскільки в умовах воєнного стану виїзд чоловіків віком від 18 до 60 років є забороненим, тому саме жінки виїжджали за межі країни задля своєї безпеки та безпеки дітей. Також варто зазначити, що результати опитування засвідчують, що більшість дорослих біженців (70%) мають вищу освіту⁸². Щодо географічного розташування, то більшість українських біженців наразі знаходяться в Польщі, Німеччині, Чехії та Італії.

Схожі дані були представлені також і Європейським центральним банком. Серед бенефіціарів тимчасового захисту 33% становлять діти віком до 18 років, 60,4% – особи віком від 18 до 64 років, а 6,6% – особи старше 65 років. Розподіл за статтю виглядає наступним чином – 34,2% чоловіків і 65,8% жінок. Однак слід зазначити, що близько половини чоловіків-біженців – це діти віком до 18 років. Таким чином, якщо розглядати працездатне населення віком від 18 до 64 років, то лише 26,7% становлять чоловіки та 73,3% – жінки.⁸³

Існує також думка деяких дослідників, зокрема Тараса Кушніра, про те, що після перемоги матиме місце друга хвиля міграції, оскільки жінки з дітьми, які адаптувалися вже в певних європейських країнах, запропонують переїхати і

⁸⁰ Скільки українців не повернулись додому через війну [Електронний ресурс] // Опендатабот. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://opendatabot.ua/analytics/ukrainians-coming-back>.

⁸¹ Що стимулюватиме українських біженців повернутися додому [Електронний ресурс] // Економічна Правда. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/20/698183/>.

⁸² Там само.

⁸³ Integrating Ukrainian refugees into the euro area labour market [Електронний ресурс] // European Central Bank. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog.230301~3bb24371c8.en.html>.

Варто звернути увагу й на настрої українців, що знаходяться за кордоном. Згідно з опитуванням соціологічної групи «Рейтинг», 85% респондентів висловлюють намір повернутися додому: 21% – найближчим часом, 19% – хочуть повернутися, але ще почекають, 45% – повернуться, але після закінчення війни (дані станом на 8-9 жовтня 2022 року). Відповідно до даних опитування, лише 6% зазначили, що вже не повернуться додому⁸⁵. Це опитування показує, що лише маленька частка українців декларує, що не планує повертатися на батьківщину. Однак, досліджуючи відповідні процеси, слід врахувати, що відповіді на подібні опитування залежать від поточної ситуації у житті мігрантів, розвитку подій в Україні та країнах, що приймають українців. І певні зміни у цих чинниках можуть змінювати і рішення про можливість повернення.

Загалом з травня по вересень 2022 року спостерігалася певна тенденція повернення українців додому, проте восени через масовані обстріли по критичній інфраструктурі і, як наслідок, проблеми з електроенергією та водопостачанням, цей процес уповільнився. Наприклад, у листопаді 2022 року гендиректор ДТЕК Максим Тімченко давав інтерв'ю британській телерадіокомпанії BBC, яка заявила, що він закликав українців виїжджати за кордон у зв'язку зі скрутною ситуацією в енергетиці, проте пізніше ДТЕК спростували цю інформацію, мовляв, що слова М. Тімченко були неправильно сприйняті та інтерпретовані⁸⁶. Проте у жовтні Ірина Верещук, Віцепрем'єр-міністерка і Міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, в ефірі національного марафону порадила українцям, що знаходяться за кордоном, не приїжджати назад в Україну до весни: «звичайно, кожен вирішує сам, ми

⁸⁴ Кушнір Т. М. Оцінка демографічних втрат внаслідок російсько-української війни / Тарас Михайлович Кушнір. // Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління». – 2022. – №52. – С. 41–51.

⁸⁵ Вісімнадцяте загальнонаціональне опитування: психологічні маркери війни (8-9 жовтня 2022) [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosemnadcatyy_obschenacionalnyy_opros_psihologicheskie_markery_voyny_8-9_oktyabrya_2022.html.

⁸⁶ Генеральний директор ДТЕК Максим Тімченко не закликав українців виїжджати за кордон [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт ДТЕК. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://dtek.com/media-center/news/generalniy-direktor-dtek-maksim-timchenko-ne-zaklikav-ukraintsiv-viizhdzhati-za-kordo/?fbclid=IwAR0Yp3yVvErP-zbNDiLOX-Cnt1-LkicgHo_I9SWfVT0Y2NwLwXiAMg2QQrU.

демократична країна, але моя рекомендація і прохання залишається незмінними: якщо є можливість залишитися в Європі через зиму, а уже навесні повернутися і відбудувати нашу державу, я дуже щиро сподіваюся, звільнену від окупанта в цілому⁸⁷», — наголосила І. Верещук.

Як бачимо, на той час спостерігалась наступна комунікація від українського уряду: його представники радили українцям лишатися за кордоном до весни, оскільки повернення мігрантів з-за кордону також могло б спричинити більше навантаження на енергосистему. Відповідно у той час процес повернення людей на батьківщину сповільнився. На наш погляд, така комунікація на час масованих обстрілів була доречною. Цікавим також є те, що згідно з дослідженнями КМІС, які проходили у жовтні-листопаді 2022 року, 91% респондентів не збиралися переїжджати з нинішнього місця проживання. Серед тих, хто все ж збирався, 71% говорили про переїзд у межах України (найбільше — на захід країни або «додому»), тільки 20% — за кордон⁸⁸.

Дані Opendatabot свідчать про те, що «блекаути та терористичні обстріли рф збільшили кількість українських біженців на 2%», тобто кількість людей, що виїхали за кордон дійсно на той час дещо збільшилася, при цьому через бомбардування критичної інфраструктури виїхало 14% українців від кількості, що повернулася за останні 5 місяців.⁸⁹

Також варто звернути увагу на дослідження щодо **інтегрованості** українців у ринок праці в країнах, куди вони мігрували. Згідно з даними Управління Верховного комісару ООН зі справ біженців, станом на лютий 2023 року близько 40% українських біженців були або працевлаштованими, або самозайнятими, що відповідає приблизно половині тих, хто раніше працював в

⁸⁷ «Не інструкція, а прохання»: Верещук про свої слова, що не варто на зиму повертатися з-за кордону [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vereshchuk-zyma-za-kordon/32104073.html>.

⁸⁸ Місцеве самоврядування та територіальна організація влади (у контексті широкомасштабного російського вторгнення) [Електронний ресурс] // КМІС. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1164&page=1&fbclid=IwAR3_ycP3uP435fFpSsOC9VV4CJ7hhlh2-WxNIB_YXmrAgIYkijchizpM2Zu4.

⁸⁹ Блекаути не вигнали українців з Батьківщини [Електронний ресурс] // Опендatabот. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://opendatabot.ua/analytics/blackouts-and-refugees?fbclid=IwAR3_Zt6J3_k5ptl_gxWtziT7HFTj9vnmho-u0pCtMxrrTi7e88l0iMWhCII.

Україні.⁹⁰ Наприклад, в Естонії близько 55% українських біженців працездатного віку з тимчасовим захистом вже знайшли роботу, тоді як у Литві ця частка становить приблизно 50%.⁹¹ Сфери, у яких зайняті українські біженці – виробництво, будівництво, оптова та роздрібна торгівля, послуги розміщення та харчування, а також адміністративні послуги. Водночас частка працевлаштованих українських біженців в Ірландії контрастує з даними, наведеними вище: там вона становила 20,7% від усіх українських біженців працездатного віку.

Якщо зазначити про держави, в яких перебуває найбільша кількість українських біженців, то в Німеччині працюють лише 15% біженців, в Італії – 12%, у Польщі працевлаштувалися 41% українців, а у Чехії – 47%⁹². Саме різна політика цих країн впливає на відсоток працевлаштованих українців, адже в Німеччині біженців заохочують пройти курс з вивчення мови перед пошуком роботи, а в Італії необхідно документально підтверджувати кваліфікацію та знання мови.

Цікаво також було дослідити ставлення до тимчасово переміщених українців і гуманітарної допомоги за кордоном. Згідно зі звітом про сприйняття України у світі у 2022 році від Brand Ukraine, більшість країн упродовж всього 2022 року демонстрували готовність приймати українців. У звіті зазначається, що декілька опитувань підтвердили високий рівень толерантності до тимчасово переміщених українців, а також готовність допомогти їм на початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 році.⁹³ Серед громадян ЄС існував чітко виражений консенсус щодо прийняття українців, які тікають від війни, (88%)⁹⁴. Двоє з трьох європейців були готові допомагати українцям, збираючи

⁹⁰ Integrating Ukrainian refugees into the euro area labour market [Електронний ресурс] // European Central Bank. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog.230301~3bb24371c8.en.html>.

⁹¹ Там само.

⁹² Що стимулюватиме українських біженців повернутися додому [Електронний ресурс] // Економічна Правда. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/20/698183/>.

⁹³ Звіт про сприйняття України у світі 2022 [Електронний ресурс] // BRAND UKRAINE. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://brandukraine.org.ua/documents/33/Звіт_про_сприйняття_України_у_світі_2022.pdf.

⁹⁴ Євробарометр: Європейці схвалюють реакцію ЄС на війну в Україні [Електронний ресурс] // Представництво ЄС в Україні. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/евробарометр-європейці-схвалюють-реакцію-єс-на-війну-в-україні_uk?s=232.

кошти, їжу та одяг, а також допомагати у пошуках житла⁹⁵. Більш актуальні опитування – ті, що проводилися у жовтні 2022 року – показували, що переважна більшість європейців все ще виступає за те, щоб приймати у своїх країнах тимчасово переміщених осіб з України, а 40% населення ЄС були готові продовжувати підтримувати Україну навіть попри негативні економічні та соціальні наслідки⁹⁶.

Для того, щоб розробити вдалі рекомендації уряду щодо комунікаційних ініціатив задля повернення вимушених мігрантів додому, варто виділити чинники, що можуть перешкоджати поверненню додому. Загалом, найбільшою перешкодою для повернення українців додому є безпекова ситуація, а особливо – для жінок із дітьми, в той час як для молоді – скорочення перспектив та робочих місць через війну.⁹⁷

Згідно з опитуванням ГО «Інститут молоді», серед чинників, які сприятимуть поверненню до України можна виділити: закінчення війни або будь-яких воєнних дій на всій території України (82,1%), можливість працевлаштування в Україні (31,6%), фінансову допомогу для повернення в Україну (29,9%), надання житла або гідної компенсації за житло (23,1%), пільги та фінансову допомогу для відкриття власної справи (16,2%). Варто зазначити, що відповідь «нічого не потрібно, я готовий повернутися до України у будь-якому випадку» обрали лише 10,3% респондентів, можливість навчатися у закладах вищої освіти безоплатно обрали 6% респондентів⁹⁸. Отже, для багатьох українців за кордоном найбільшим поштовхом до повернення додому може стати саме припинення воєнних дій на всій території держави.

Отже, хвиля українських біженців через повномасштабне вторгнення росії

⁹⁵ Звіт про сприйняття України у світі 2022 [Електронний ресурс] // BRAND UKRAINE. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://brandukraine.org.ua/documents/33/Звіт_про_сприйняття_України_у_світі_2022.pdf.

⁹⁶ Там само.

⁹⁷ Як повернути біженців додому? [Електронний ресурс] // Лабораторія Законодавчих Ініціатив. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://parlament.org.ua/2023/02/21/yak-povernuti-bizhentsiv-dodomu/?fbclid=IwAR2dUmHJzpCLSbLPXYRwv61gnN4wSvLhWnn25BKZVeQCqDNUbuSqKdkJvag>.

⁹⁸ Життя українців за кордоном внаслідок повномасштабного вторгнення рф на територію України [Електронний ресурс] // ГО "Інститут молоді". – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/rezultati-opituvannya-ukrainskikh-bizhentsiv-2022-institut-molodi.pdf.

на територію держави стала найбільшою міграцією населення після Другої світової війни. Дослідження свідчать, що за кордоном найбільше перебувають жінки з дітьми. Більшість жінок мають вищу освіту та вже інтегрувалися в ринок праці в цих країнах. Найбільшими перепонами до повернення додому є безпекова ситуація та скорочення перспектив.

2.2. Розвиток урядових і неурядових ініціатив з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни

У цьому підрозділі буде проаналізовано урядові, а також неурядові ініціативи, які були розроблені задля підтримки зв'язку з українцями, що виїхали за межі держави внаслідок повномасштабної війни.

Аналізуючи інформаційний простір, нам не вдалося віднайти офіційно оголошені урядові комунікаційні кампанії, спрямовані на вимушених українських мігрантів. Водночас можемо відзначити низку ініціатив, які хоч і не є комунікаційними кампаніями, однак включають у себе комунікаційні інструменти та підтримують зв'язок з українцями за кордоном.

Так, у березні 2022 року відбулося «перезавантаження» Урядової «гарячої лінії». Відзначалося, що тепер через неї можна звертатися у тому числі з питань евакуації та **повернення громадян**, які були змушені виїхати за кордон через вторгнення РФ в Україну. Крім того, було визначено спеціальний номер телефону для громадян, які перебувають за кордоном⁹⁹.

Водночас можемо проаналізувати певні ініціативи окремих міністерств у напрямку підтримки зв'язків з українцями, які виїхали за кордон. Оскільки результати декількох опитувань, наведених у підрозділі 2.1., свідчать про те, що половина українців, які виїхали за кордон, є дітьми, то варто насамперед звернути увагу на ініціативи Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) та інших державних і неурядових інституцій, які з ним співпрацюють.

⁹⁹ Уряд України перезавантажує «гарячу лінію» для оперативного збору запитів з гуманітарних питань [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-ukrayini-perezavantazhuje-garyachu-liniyu-dlya-operativnogo-zboru-zapitiv-z-gumanitarnih-pitan?fbclid=IwAR1MPzkIUk_IFtFrYA6v-tRVCCGmucS18VU3UvHxNuidyoP_IUarcF2FWDQ.

Слід відзначити відносну оперативність комунікації МОН у перший період повномасштабного вторгнення. Ще у березні 2022 року МОН оприлюднило рекомендації та роз'яснення, як діяти батькам, чиї діти перебувають за кордоном та отримують там освіту. Також пресслужба МОН заявляла, що за ініціативою громадських організацій та місцевих органів влади, для переселенців можуть організувати окремі класи, де навчання буде проводитися за освітніми програмами України, а «видача документів про освіту в таких умовах здійснюватиметься Міжнародною українською школою або будь-яким іншим ЗЗСО України, з яким громадські організації або заклади освіти країн перебування матимуть відповідні угоди про допомогу українським дітям¹⁰⁰». Також зазначається, що у разі, якщо школа, у якій навчалася дитина в Україні, організувала навчання у дистанційному форматі, то учням слід під'єднуватися до занять. Крім того, зазначалося про опцію зарахування до Міжнародної української школи дітей за заявою батьків¹⁰¹. Для освітнього процесу діти можуть використовувати сайт та застосунок «Всеукраїнської школи онлайн», де містяться матеріали для учнів 5-11 класів¹⁰². Також МОН зазначало, що Міжнародна українська школа має ресурс для самостійної роботи учнів, де містяться електронні підручники та мультимедійні матеріали¹⁰³.

Крім того, на початку березня 2022 року, за ініціативи Дарії Герасимчук (Радниці – уповноваженої Президента України з прав дитини) Офіс Президента України спільно з ЮНІСЕФ та Міністерством соціальної політики України створили чат-бот «Дитина не сама». Цей бот був орієнтований на допомогу дітям під час воєнних дій. За допомогою ресурсу можна було знайти інформацію про те, як прихистити дитину, що робити у випадку, якщо вона загубилася або ви її знайшли. Крім того, у боті містяться контакти гарячої лінії підтримки дітей,

¹⁰⁰ Шкільна освіта для дітей, що виїхали за межі України [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/shkilna-osvita-dlya-ditej-sho-viyihali-za-mezhi-ukrayini>.

¹⁰¹ Міжнародна українська школа [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт Міжнародної української школи. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://uis.org.ua>.

¹⁰² Всеукраїнська школа онлайн [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт Всеукраїнської школи онлайн. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://lms.e-school.net.ua>.

¹⁰³ Методична сторінка Міжнародної української школи [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт Міжнародної української школи. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://uis.org.ua>.

сімей та соціальних працівників¹⁰⁴. До переліку ініціатив варто додати спільний освітній проєкт МОН та Міністерства культури та інформаційної політики, а також низки українських каналів – «Навчання без меж».

МОН спільно з партнерами також розробили онлайн-садок НУМО, де містилися відеозаняття для дітей віком від 3 до 6 років. Відео розміщувалися на різноманітних платформах¹⁰⁵. Також був наданий безкоштовний доступ до інноваційної платформи Mr.Leader для раннього розвитку дитини, мультсеріал про відомих українців «Книга-мандрівка. Україна¹⁰⁶» (був розроблений до повномасштабної війни), а також велика кількість дистанційних шкіл надали безкоштовний доступ для дітей, телевізійні платформи надали безкоштовний доступ до мультиплікаційних фільмів та уроків, а видавництва – до книжок¹⁰⁷.

Не оминули увагою і психологічний стан дітей під час війни – МОН у співпраці з дитячим психологом розробили серію інформаційних матеріалів¹⁰⁸. Цільовою аудиторією було визначено батьків дітей, які перебувають з ними у бомбосховищах, або покинули свої домівки задля безпеки, або ж лишаються вдома та чекають на рідних, що воюють¹⁰⁹.

МОН також на початку війни запустило інформаційні комікси для дітей, в яких містилися поради від захисників, волонтерів, рятувальників, лікарів та пілотів. Загалом сама форма комунікації з дітьми є цікавою, проте у меседжах можна помітити певні кліше, наприклад у пораді 5 написано, що варто читати «твори Т. Шевченка, Л. Українки та І. Франка», а також вивчати їх напам'ять.

¹⁰⁴ Дистанційна платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platformi-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-i-perevirenoyi-informaciyi>.

¹⁰⁵ Дитячий онлайн-садок НУМО [Електронний ресурс] // Youtube. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLFVSJgZgf7h-wyorZ6MoAJrAEC5H2reCk>.

¹⁰⁶ Книга-мандрівка. Україна [Електронний ресурс] // Youtube. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=N2RwdnMZeTU>.

¹⁰⁷ Дистанційна платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platformi-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-i-perevirenoyi-informaciyi>.

¹⁰⁸ Психологічна турбота від Світлани Ройз [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/psihologichna-turbota-vid-svitlani-rojz>.

¹⁰⁹ Як подбати про дитину, якщо ви знаходитесь з нею в укритті. [Електронний ресурс] // MON Ukraine Youtube-канал. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=VpJXr3UXCvo&t=30s>.

Водночас українська література не обмежується названими митцями, а також, варто зазначити те, що не для будь-якого віку може підійти читання саме цих поетів. Візуальна складова є дещо застарілою, а також у тексті інколи використовують недоречні фрази, наприклад, «жахнули по ворогам¹¹⁰». МОН назвали цю серію порад «коміксами», проте це скоріше серія картинок/плакатів, оскільки комікси – це послідовність зображень із короткими текстами, що становлять історію¹¹¹. На жаль, у дописах МОН не міститься інформація через які саме канали комунікували із дітьми, а також на який саме вік розраховані такі комікси.

Крім того, було засновано Ukrainian Global University за підтримки Офісу Президента, у межах якого українці мають можливість отримати якісну освіту за кордоном. Головна умова участі – подальше повернення додому та відбудова України після перемоги. Ця ініціатива надає випускникам, студентам, стипендіантам, науковцям і викладачам доступ до навчальних закладів по всьому світу, а також нових стипендій та програм постдокторантури¹¹². Цю ініціативу підтримали найкращі навчальні заклади світу, серед яких Гарвард та Стенфорд.

У квітні 2023 року українські освітяни навіть заявили про випуск гри під назвою «100 причин пишатися тим, що я – українець», за допомогою якої діти можуть детальніше дізнатися про важливі факти про Україну¹¹³. На думку авторки цієї роботи, це – ще один цікавий канал комунікації із дітьми – через гру.

Окрім перелічених ініціатив саме від урядових інституцій, є також українські суботні та недільні школи, що були створені громадськими організаціями для того, щоб учні не забули рідну мову. Наприклад, в Цюріху є суботня школа «Мрія», де учнів вчать за українською програмою, також там

¹¹⁰ Інформаційний комікс для дітей у воєнний стан [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/poradi-vid-zahisnika-ukrayini-mon-rozrobilo-informacijnij-komiks-dlya-ditej-u-voyennij-stan>.

¹¹¹ Визначення поняття «комікс» [Електронний ресурс] // ESU – Режим доступу до ресурсу: <https://esu.com.ua/article-1449>.

¹¹² Ukrainian Global University [Електронний ресурс] // KSE – Режим доступу до ресурсу: <https://uglobal.university/ukrainian-global-university/>.

¹¹³ Українські освітяни створили навчальну комп'ютерну гру для школярів про визначні події в Україні [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/poradi-vid-zahisnika-ukrayini-mon-rozrobilo-informacijnij-komiks-dlya-ditej-u-voyennij-stan>.

вчать традиціями і навіть функціонує український хор¹¹⁴. Схожі школи функціонують і в багатьох інших країнах, де перебувають українці, Міністерство закордонних справ (далі – МЗС) навіть створили перелік шкіл, де українські діти можуть продовжити навчання за українськими програмами¹¹⁵.

Продовжуючи аналіз комунікаційних ініціатив за кордоном, звернемо увагу на зміну напрямку діяльності Ukrainian Houses. До 24 лютого «Український дім» був культурним осередком в багатьох країнах світу, а також консультаційним пунктом. Проте з початку повномасштабного вторгнення «Українській Дім» зокрема у Варшаві, став прихистком для українських біженців у перші дні війни¹¹⁶.

За час війни «Український Дім» було відкрито в багатьох європейських містах, зокрема в Дрездені¹¹⁷, Копенгагені, Глазго, Загребі¹¹⁸ та інших містах. Організатори «Українського дому» в Дрездені зазначали, що фінансування на проєкт збиралися з різних джерел, також до інвестицій долучилася і місцева влада. Там працюють із українськими біженцями, яким потрібна допомога в адаптації, українцями, які вже тривалий час живуть в Німеччині, а також із громадянами Німеччини, яким хочуть донести важливу інформацію про те, що відбувається в Україні¹¹⁹. В «Українському домі» проводять майстер-класи, курси з української та німецької мов, а також там міститься велика кількість українських книжок. У Копенгагені в «Українському домі» влаштовують міжкультурні діалоги, а також різноманітні заходи, присвячені Україні¹²⁰.

¹¹⁴ Українська школа «Мрія» у Швейцарії (Ukrainische Schule Mrija) [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка у Facebook – Режим доступу до ресурсу: https://www.facebook.com/mrija.schule/?paipv=0&eav=AfYRCxXII2jguAqA4FvRi6LyGg8z6QWrQsUf8V3DwTRo2e9v9y9IgUMaf63Qz4sYoS8&_rd=1.

¹¹⁵ Як діти, що вимушено покинули Україну, можуть продовжити навчання [Електронний ресурс] // Освітній омбудсмен України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://eo.gov.ua/yak-dity-shcho-vymusheno-pokynuly-ukrainu-mozhut-prodovzhyty-navchannia/2022/04/04/>.

¹¹⁶ Утеча від війни: як «Український Дім» у Варшаві допоміг тисячам українців [Електронний ресурс] // RFI. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.rfi.fr/uk/українці-за-кордоном/20230220-утеча-від-війни-як-український-дім-у-варшаві-допоміг-тисячам-українців>.

¹¹⁷ Українці в Дрездені організували «Український дім» [Електронний ресурс] // zn.ua. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zn.ua/ukr/CULTURE/ukrajintsi-v-drezdeni-orhanizovali-ta-urochisto-vidkrili-ukrajinskij-dim.html>.

¹¹⁸ У Загребі відкрили Український дім [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3599972-u-zagrebi-vidkrili-ukrainskij-dim.html>.

¹¹⁹ Українці в Дрездені організували «Український дім» [Електронний ресурс] // zn.ua. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zn.ua/ukr/CULTURE/ukrajintsi-v-drezdeni-orhanizovali-ta-urochisto-vidkrili-ukrajinskij-dim.html>.

¹²⁰ Main Page [Електронний ресурс] // Ukraine House in Denmark – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrainehouse.dk>.

Оскільки ми живемо в еру цифрових технологій, то важливим є створення корисних діджитал-інструментів для українців, що тимчасово проживають в інших країнах. Так, у березні 2023 року було представлено застосунок «I'm Ukrainian mobile app». Платформа була створена Товариством дослідників України для допомоги українцям за кордоном, аби комунікувати між собою¹²¹. Це є важливим для того, щоб українці спілкувалися між собою та шукали собі друзів серед співгромадян навіть за кордоном, а також, щоб люди «не забували про своє походження¹²²». Розробники додатка зазначають: «згуртованість українців в Україні та за кордоном – один із стовпів, на яких тримається українська боротьба проти ворога – російської федерації та її крайні помічників¹²³». За допомогою застосунку українці можуть знаходити необхідні послуги, варіанти для працевлаштування та освіти, а також є можливість додавати оголошення про власні події. Авторизація можлива лише через Дію, тому лише українці мають доступ до цього додатка.

Варто розуміти, що люди, які покинули свої будинки в Україні та вимушено поїхали за кордон задля безпеки, також стикаються зі стресом та депресивним станом, тому з боку української держави важливим є надання і психологічної допомоги цим людям. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, який був створений при Міністерстві культури та інформаційної політики України, випустив відеоролики на тему адаптації за кордоном з порадами від діалектично-поведінкової терапевтки¹²⁴. Також можна окремо зазначити про ініціативу з психологічної допомоги. Українці, що знаходяться в європейських країнах, можуть отримати безкоштовну психологічну допомогу на спеціалізованих гарячих лініях Міжнародної

¹²¹ Презентація мобільного застосунку для комунікації українців за кордоном “I'm Ukrainian mobile app” [Електронний ресурс] // Громадський простір. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.prostir.ua/event/prezentatsiya-mobilnoho-zastosunku-dlya-komunikatsiji-ukrajintsiv-za-kordonom-im-ukrainian-mobile-app/>.

¹²² Зв'язок, що не боїться відстані: українські культурні та цифрові проекти за кордоном [Електронний ресурс] // Рубрика. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://rubryka.com/article/ukrainian-culture-abroad-2/>.

¹²³ Додаток для українців за кордоном [Електронний ресурс] // Ukrainian in Poland. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrainianinpoland.pl/ru/im-ukrainian-an-app-to-unite-ukrainians-abroad-has-been-created-ru/>.

¹²⁴ Життя за кордоном: як адаптуватися [Електронний ресурс] // Spravdi Youtube-канал. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=hfoetGFVgn0>.

організації з міграції. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій повідомляло про наявність таких ліній у Чехії, Польщі та Великобританії¹²⁵.

Додатково у 2023 році було запущено Всеукраїнську програму ментального здоров'я за ініціативи Першої леді України О. Зеленської, яку координує МОЗ, Всесвітня організація охорони здоров'я – експертний партнер, виконавчий партнер – громадська організація «Безбар'єрність», майданчиком для розробки та ухвалення рішень є Міжвідомча координаційна рада при Кабінеті Міністрів України, а комунікаційна кампанія реалізується за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID)¹²⁶. Зазначається, що понад 90% українців мали хоча б один із симптомів тривожного розладу, а 57% перебувають у зоні ризику розвитку ментальних порушень¹²⁷. На жаль, ніде не зазначено, на яку саме цільову аудиторію розрахована ця програма, проте можна припустити, що вона націлена як на українців, що знаходяться на території держави, так і на тих, хто тимчасово мешкає за кордоном. У межах ініціативи запропоновані контакти, посилення, поради, продукти, техніки та методики, які допоможуть піклуватися про ментальне здоров'я. Серед переваг комунікаційної кампанії є те, що вони використовують різноманітні комунікаційні канали – різні месенджери та соціальні мережі, а також було створено вебсайт та телефони гарячої лінії¹²⁸. Важливим є те, що вони долучають до цієї ініціативи відомих в Україні артистів та інфлюенсерів, а також заохочують бізнеси говорити про цю ініціативу та розміщувати QR-коди у своїх закладах. Також важливим для цієї теми є те, що вони торкаються проблематики людей, що знаходяться в безпеці,

¹²⁵ Українці можуть отримати безкоштовну психологічну допомогу за кордоном [Електронний ресурс] // Telegram-канал Мінреінтеграції. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://t.me/minre_ua/2419.

¹²⁶ Всеукраїнська програма ментального здоров'я [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт програми «Ти як?». – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://howareu.com>.

¹²⁷ Ти як? У межах ініціативи Олени Зеленської українцям розкажуть про важливість піклування про ментальне здоров'я [Електронний ресурс] // Вебсайт Президента України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/news/ti-yak-u-mezhah-iniciativi-oleni-zelenskoyi-ukrayincyam-rozk-81777>.

¹²⁸ Всеукраїнська програма ментального здоров'я [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт програми «Ти як?». – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://howareu.com>.

але все одно відчують вплив стресу¹²⁹, тобто це підтверджує те, що їхня ЦА – це українці, які знаходяться і на території держави й за її межами, тобто в безпеці.

Варто зауважити, що увага держави не є такою, що перманентно зосереджена на українцях, які перебувають за кордоном, проте можна відзначити певні позитивні моменти. У лютому 2023 року під головуванням Віцепрем'єр-міністерки Ірини Верещук відбувалася нарада щодо проблемних питань українців, які перебувають у Польщі у зв'язку з військовою агресією росії, на якій обговорювався законопроект, який врегулює механізм отримання української пенсії за кордоном, в тому числі й у Польщі. На заході йшлося про спрощення ідентифікації осіб. Крім того, на обговоренні зазначалося про питання виплат допомоги при народженні дитини, якщо вона з'явилась на світ за кордоном. *«Українці за кордоном мають відчувати зв'язок з українською державою. Наше завдання як влади – залишатися опорою для найбільш вразливих: стареньких, матерів з дітками. Особливо це стосується дітей: опікуючись їхнім добробутом там, ми підтримуємо їхній зв'язок з Україною¹³⁰»*, – зазначала Ірина Верещук на відповідній нараді.

Також МЗС України комунікує з українцями за кордоном через свій офіційний вебсайт. Міністерство радить українцям користуватися електронною системою «ДРУГ», яка дозволяє консулам підтримувати з ними оперативний зв'язок та направляти у разі необхідності термінові інформаційні повідомлення. Також, МЗС зазначає, що у разі потреби повернення в Україну варто ретельно планувати маршрути виїзду з країни перебування та переміщення територією України¹³¹.

Результати проведеного дослідження свідчать, що попри відсутність

¹²⁹ Всеукраїнська програма ментального здоров'я [Електронний ресурс] // Офіційний Instagram "Ти як?". – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://www.instagram.com/p/CqusRqIINC_x/?utm_source=ig_web_copy_link.

¹³⁰ Опікуючись українцями за кордоном, ми підтримуємо їхній зв'язок з Україною [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/news/iryna-vereshchuk-opikuiuchys-ukraintsiamy-za-kordonom-my-pidtrymuemo-ikhnii-zviazok-z-ukrainoiu#:~:text=«Українці%20за%20кордоном%20мають%20відчувати,%2C%20-%20резюмувала%20Ірина%20Верещук..>

¹³¹ До уваги громадян України, які потребують допомоги за кордоном [Електронний ресурс] // МЗС України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mfa.gov.ua/news/do-uvagi-gromadyan-ukrayini-yaki-potrebuyut-dopomogi-za-kordonom>.

офіційних урядових комунікаційних кампаній на підтримку зв'язку з вимушеними українськими мігрантами, ми можемо відзначити низку важливих урядових та неурядових ініціатив у цій сфері. Серед урядових ініціатив можна виділити проекти з підтримки зв'язків із дітьми та їхніми батьками від МОН України. Саме ця цільова аудиторія є важливою, оскільки діти мають відчувати приналежність до України та продовжувати вчити українську мову. МОН створює умови, при цьому, щоб діти могли вчитися як за кордоном, так і продовжувати навчання в українських школах. Можна відзначити і комунікаційну діяльність МЗС, зокрема через електронну систему «ДРУГ», а також інші ініціативи, у тому числі реалізовані за підтримки О. Зеленської та

Офісу Президента України.

Однак, можна зробити висновок, що урядові комунікації у цій сфері не є визначеними, злагодженими та узгодженими. Відсутнє міністерство, на яке покладалася б функція координації відповідної діяльності. Водночас низка неурядових ініціатив, що реалізуються громадськими організаціями, допомагають посилювати комунікаційний зв'язок з українцями за кордоном.

2.3. Аналіз зарубіжних ініціатив з підтримки зв'язку з вимушеними мігрантами та їх повернення на батьківщину

За даними Організації з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), в середньому, впродовж перших п'яти років після переїзду за кордон, на батьківщину повертаються від 20% до 50% мігрантів. Зазначається, що повернення на батьківщину часто зумовлене економічними чинниками. Також серед важливих чинників виділяють особисті (проблеми зі здоров'ям, почуття ностальгії)¹³². Але, звісно, ця інформація не стосується вимушених мігрантів через воєнні дії.

Для того, щоб сформулювати рекомендації для України, варто вивчити іноземний досвід, зокрема в країнах, де велися воєнні дії і яким після їхнього закінчення вдалося повернути назад мігрантів, а також в країнах, у яких не було

¹³² Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с. – с. 231.

воєнних дій, проте спостерігався великий рух еміграції, проте їм вдалося успішно повернути мігрантів на батьківщину завдяки ініціативам від держави.

Серед країн, які після війни мають досвід повернення біженців з-за кордону, можна виділити **Республіку Косово**. У відбудові країни та поверненні біженців центральну роль відігравали Європейська комісія та Світовий банк. У 1999 році проходила перша конференція в Брюсселі, на якій були присутні представники 50 країн, тоді в центрі було питання повернення біженців та надання гуманітарної допомоги. У тому ж році пройшла й друга конференція донорів щодо реконструкції і розвитку Косово. Важливою була програма розвитку ООН «Spark Ir», яка реалізовувалася у співпраці із іншими міжнародними організаціями, у межах якої біженцям, що поверталися додому, надавалася цільова допомога. На той час у рамках програми поверненням надавали фінансування на запуск бізнесу в сільському господарстві, кредити для малого бізнесу на основі ручної праці, навчальні курси і курси перепідготовки. Також в муніципалітетах, до яких масово поверталися біженці, покривалися витрати на надання публічних послуг у громадських центрах, медичних закладах і школах. Крім того, мігрантам пропонувалися курси професійної орієнтації для визначення найкращих варіантів майбутньої зайнятості, а тим, хто хотів розпочати свою справу – бізнес-курси. Важливим є те, що не лише уряд Косово робив кроки для повернення мігрантів додому, а також і уряди країн, в яких проживали мігранти з Косово. Так, британський уряд розробив програму, згідно з якою пропонувалась допомога та консультація щодо повернення цих людей додому і навіть надавалася грошова допомога у сумі 500 фунтів для облаштування після повернення. В Данії також започаткували програму з підтримки рееміграції в Косово. Важливою була комунікаційна складова, оскільки тоді широко розповсюджувалися інформаційні матеріали щодо наповнення цієї програми. Ця ініціатива поширювалась як на біженців із Косово, так і на мігрантів із інших країн. Також програма включала надання консультацій

та

грошової

підтримки¹³³.

Також можна виділити досвід **Боснії та Герцеговини (БіГ)**. Війна в колишній Югославії прийшла в Боснію і Герцеговину в квітні 1992 року. До грудня 1995 року, коли було підписано мирну угоду в Дейтоні, приблизно половина довоєнного населення в 4,2 мільйона людей покинула свої домівки. У 1995 році Світовий банк і ЄБРР почали Програму реконструкції БіГ¹³⁴. Тоді Боснії та Герцеговині надали допомогу на загальну суму майже 7 мільярдів доларів. У той час громадянам, що поверталися додому, надавалася допомога на відновлення зруйнованого житла, а також кредити на заснування власної справи, крім того, гуманітарна і фінансова допомога на поточні потреби, медичні послуги, соціальна допомога. Цікаво, що тоді втілювалась концепція побудови житла безпосередньо людьми, оскільки традиційно в БіГ житло будували самі мешканці, тому у багатьох був досвід будівництва, також такі будинки є більш економічними, ніж побудовані підрядниками¹³⁵. Ініціатива «Екстрена демобілізація та реінтеграція військовослужбовців і біженців» була зосереджена на реінтеграції демобілізованих військовослужбовців, а також біженців, які повертаються, людей з інвалідністю до діяльності в економіці та зменшення їх залежності від соціальних допомог. У рамках цієї програми надавалися освітні послуги, а також здійснювалося створення бази для пошуку вакансій та консультації з питань зайнятості. У той час був створений проєкт для сприяння мікробізнесу, який надавав мікропозики для стимулювання економіки¹³⁶. На жаль, при втіленні програм з повернення біженців та відновлення економіки, було допущено і низку помилок, зокрема, відсутність загальної стратегії на декілька років, а також недооцінка ролі промисловості в економічному

¹³³ UNMIK, UNDP and the PISG Ministry of Communities and Returns sign Memorandum of Understanding in support to returns in Kosovo [Електронний ресурс] // Reliefweb. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://reliefweb.int/report/serbia/unmik-undp-and-pisg-ministry-communities-and-returns-sign-memorandum-understanding>.

¹³⁴ Returning Home [Електронний ресурс] // Sida Evaluation 05/18. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd.org/derec/sweden/37315417.pdf>.

¹³⁵ Returning Home [Електронний ресурс] // Sida Evaluation 05/18. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd.org/derec/sweden/37315417.pdf>. – С. 8.

¹³⁶ Що стимулюватиме українських біженців повернутися додому [Електронний ресурс] // Економічна Правда. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/20/698183/>.

Також варто звернути увагу і на країни, де були втілені успішні проєкти, зокрема і комунікаційні, щоб повернути трудових та вимушених мігрантів на батьківщину. Серед таких країн – **Греція**, яка багато років була державою масштабної еміграції, а особливих масштабів еміграція набула після Другої світової війни. На той час серед причин еміграції були як економічні, так і політичні чинники (на той час з 1967 по 1974 було правління військової хунти). Тоді була розроблена низка ініціатив, зокрема, налагоджено систему кредитів для тих, хто повертається, також надавалися вигідні умови іпотеки і навіть звільняли від податків, якщо нерухомість купляли за іноземну валюту. Для дітей було створено спеціальні школи, зокрема в Афінах для англомовних дітей. Також, що цікаво, репатріанти мали право безмитного ввозу на батьківщину побутової техніки та автомобілів. Грошова підтримка надавалася особам, зареєстрованим як безробітні, а також їм пропонувалося навчання із започаткування малого бізнесу. На той час комунікація проводилася через дипломатичні представництва Греції в країнах, де перебували грецькі мігранти¹³⁸.

З **Іспанії** також відбувалася еміграція через політичні та економічні причини. Саме вступ до ЄС пожвавив економіку в країні, а також посприяв поверненню мігрантів додому. Згідно з законодавством Іспанії, мігрантам гарантується уся повнота прав, а також їх захист (закон про статус іспанських громадян за кордоном, ухвалений у 2006 році¹³⁹). Тоді було створено Офіс з реєміграції, який займався допомогою мігрантам, а також виконував комунікаційну функцію. На той час надавалася підтримка громадським організаціям, які надають допомогу поверненням. Крім того, надавалася індивідуальна підтримка громадянам, що хотіли повернутись, – спочатку людина

¹³⁷ Returning Home [Електронний ресурс] // Sida Evaluation 05/18. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd.org/derec/sweden/37315417.pdf>.

¹³⁸ Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с. – с. 234ю

¹³⁹ The Statute Of Spanish Citizenship Abroad. [Електронний ресурс] // Global Regulation. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.global-regulation.com/translation/spain/1446020/law-40-2006%252c-of-14-december%252c-the-statute-of-spanish-citizenship-abroad.html>.

мала звернутися в країні, в якій знаходиться, до консульства, щоб отримати інформаційний індивідуалізований пакет з кроками щодо повернення назад до Іспанії. Позитивним моментом у цьому випадку є індивідуальний підхід до кожної людини, а також залучення локальної влади до процедури. Також цікавим є те, що в Іспанії було запроваджено сертифікат мігранта-повернення, який сприяв зменшенню формальностей та проблем при отриманні державних послуг безпосередньо в Іспанії¹⁴⁰.

Ще одним прикладом може слугувати **Польща**, яка тривалий час була державою, з якої громадяни їхали працювати до Британії, США та Італії. Еміграція в Польщі мала негативний вплив на демографічну ситуацію, що позначилось на ринку праці. Однак, останні роки спостерігається «повернення мізків» (reverse brain), оскільки освічені поляки повертаються назад на батьківщину. Такому процесу здебільшого сприяло економічне зростання, завдяки якому Варшава стала привабливою локацією для багатьох транснаціональних компаній. Однак, варто дослідити, які кроки робив польський уряд для повернення своїх громадян. Ще у 2007 році польський уряд розробив «Програму повернення», яка пропонувала звільнити поляків, що пропрацювали за кордоном мінімум рік, від сплати податків при започаткуванні своєї справи в Польщі. Також цікавим комунікаційним прикладом є те, що уряд планував проводити ярмарки вакансій у країнах, де було найбільше польських мігрантів. Також вони планували розширити мережу польських шкіл та організувати дистанційне навчання. Однак ця програма не була реалізована через зміну уряду. У 2008 році було розроблено іншу програму під назвою «Have you got a PPlan to return?», де повернення поляків розглядалось як невідворотній процес, тому уряд вирішив повністю забезпечити громадян інформуванням щодо особливостей повернення. Тоді було розроблено урядовий вебсайт, а також довідник «Поверненець», запроваджено онлайн-консультування з питань інвестицій та

¹⁴⁰Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с.

можливостей у сфері бізнесу¹⁴¹. Також увага приділялася ліквідації перешкод при поверненні, зокрема, запроваджувалися податкові канікули. Уряд не оминув і питання освіти, у 2010 році ухвалили закон, згідно з яким дітям призначали 3-5 додаткових занять з польської мови на тиждень. Тоді польський уряд використовував наступні комунікаційні канали – друковані матеріали з інформацією про повернення на батьківщину, які поширювали у консульствах та культурних центрах за кордоном; вебсайт, на якому містилась важлива інформація, а також де люди могли ставити свої питання; посадовці приїжджали до інших країн та заохочували поляків повертатися на батьківщину¹⁴². Всі ці кроки хоча і не спровокували масового повернення до Польщі мігрантів, проте вони є цікавими комунікаційними прикладами.

Досвід інших країн може бути корисним для України з точки зору запозичення певних кроків у практику повернення українців в нашу державу, а також для того, щоб не повторювати помилки, яких припустилися наведені вище країни. Авторка цього дослідження свідомо навела приклади країн, які відновлювалися після воєнних дій, а також країн, у яких було помічено великий рух еміграції і їм вдалося заохотити повернення цих людей. У першому випадку – це країни, що розвиваються і часто відповідні програми були повністю ініційовані саме міжнародними організаціями, тому ми не можемо цілковито покладатися на їхній досвід. У випадку з Іспанією, Грецією та Польщею – це країни, що є членами ЄС і їхній досвід може бути корисним, навіть враховуючи те, що на їхніх територіях не відбувалися воєнні дії.

¹⁴¹ EU Membership Highlights Poland's Migration Challenges [Електронний ресурс] // Migration Policy Institute. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-membership-highlights-polands-migration-challenges>.

¹⁴² Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с. – С. 240.

Висновки до Розділу 2

У розділі 2 було проаналізовано особливості вимушеної міграції українців під час повномасштабної війни росії проти нашої держави. Зокрема, було охарактеризовано хвилі міграції. Також були проаналізовані статистичні дані щодо кількості мігрантів, їхніх поглядів та інтегрованості у ринки праці в країнах, де вони перебувають. Проаналізована інформація свідчить про те, що хвиля міграції внаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України є найбільшою з часів Другої світової війни. Наразі, згідно з даними досліджень, за кордоном здебільшого перебувають жінки з дітьми, для яких найголовнішою перешкодою для повернення на батьківщину є безпекова ситуація.

Також було досліджено наявні урядові та неурядові ініціативи з підтримки зв'язків із українцями, що вимушено поїхали за кордон через війну. Загалом не існує певної загальної стратегії або офіційних комунікаційних кампаній для українців за кордоном. Водночас для цієї категорії громадян виокремлено спеціальний номер оновленої урядової «гарячої лінії». Позитивною можна охарактеризувати і роботу МОН, яке з перших тижнів війни намагалося налагодити комунікацію з дітьми та їхніми батьками стосовно навчального процесу та його організації в умовах війни. Також МОН створило умови для того, щоб зв'язок із Україною не переривався у дітей, що тимчасово мешкають за кордоном, тому такі діти мають змогу вчитися в дистанційному форматі в українських школах, а також мають платформи для онлайн-навчання. Можна відзначити і комунікаційну діяльність МЗС, а також інші ініціативи, у тому числі реалізовані за підтримки О. Зеленської та Офісу Президента України. Важливу комунікаційну функцію виконують і неурядові ініціативи, які започатковуються в державах, де знаходяться наразі українці. Водночас важливим висновком є відсутність належної урядової стратегії та координації відповідної діяльності і урядових, і неурядових інституцій.

Також важливим для нашого дослідження є проаналізований іноземний досвід з повернення мігрантів додому, зокрема, в Косово, Боснії і Герцеговині,

Іспанії та Греції. У Косово та БіГ внаслідок воєнних дій велика частина населення стала біженцями, а проєкти з повернення їх на батьківщину на той час реалізовувалися за підтримки міжнародних донорів. В Іспанії, Греції та Польщі міграція здебільшого відбувалась з економічних причин і комунікаційні проєкти для повернення мігрантів були частиною міграційної та економічної політики урядів, які виступали лідерами цих процесів. Досвід цих країн буде використаний у розділі 3 задля вироблення рекомендацій для уряду України з комунікацій із українськими громадянами за кордоном.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ЗВ'ЯЗКУ З УКРАЇНЦЯМИ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ЗА КОРДОН ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

3.1. Загальні напрями вдосконалення комунікації української держави з вимушеними мігрантами «воєнної» хвилі

Як було визначено у попередньому розділі, наразі в Україні відсутня загальна комунікаційна стратегія щодо підтримки зв'язку з українцями, що вимушено покинули свою батьківщину через повномасштабне вторгнення росії на територію України. Офіційно невизначеним залишається і питання стосовно конкретних міністерств, які могли б бути відповідальним за організацію та координацію комунікації з вимушеними мігрантами за кордон, хоча низка міністерств вже реалізують певні проєкти для окремих цільових аудиторій. Саме тому одним із головних напрямів удосконалення комунікації у відповідній сфері є інституційний – визначення відповідальних державних інституцій, що матимуть необхідні комунікаційні ресурси.

Ця магістерська робота сфокусована на комунікаційних проєктах, проте, на думку авторки, такі проєкти не можуть існувати окремо, а мають супроводжувати урядові заходи у різних сферах (освіти, бізнесу, соціального захисту тощо), спрямовані на українців, які покинули батьківщину через війну. Подібні заходи в інших країнах були досліджені у розділі 2.3.

Слід звернути увагу, що на рівні законодавства досі не визначено міністерство, яке б відповідало за державну політику у сфері повернення українців з-за кордону. У рамках підготовки проєкту «Плану відновлення України», що здійснювалася Національною радою з відновлення України від наслідків війни, робоча група «Повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон та їх інтеграції в суспільно-економічне життя держави» підготувала низку пропозицій щодо відповідних заходів. Відповідальним виконавцем більшості з них пропонувалося визначити Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (далі – Мінреінтеграції). Для цього робоча група вважала за необхідне до грудня 2022 року внести зміни до

постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій»¹⁴³, передбачивши відповідні завдання у Положенні про згадане міністерство.¹⁴⁴ Однак, станом на квітень 2023 року відповідні зміни до Положення про Мінреінтеграції не внесено. Також невиконаним залишилося запропоноване робочою групою завдання стосовно прийняття нормативного акту, необхідного для «визначення *механізму координації* реалізації повноважень між центральними органами виконавчої влади з питань інтеграції»¹⁴⁵.

На наш погляд, важливо, щоб урядом були вжиті заходи для реалізації відповідних пропозицій, оскільки державна політика може належно формуватися лише за умов наявності чітко визначених відповідальних інституцій. Крім того, відповідне інституційне забезпечення є важливим і для впровадження комунікаційних проєктів для супроводу державної політики. Тому визначення Мінреінтеграції міністерством, що відповідає за формування, реалізацію й координацію державної політики з повернення тимчасово переміщених за кордон українців дозволило б зосередити увагу цього міністерства і на проєктах з підтримки зв'язків з такими українцями до завершення війни.

Водночас слід враховувати, що відповідно до компетенції інші міністерства (наприклад, МЗС, МКІП, Мінсоцполітики, Мінцифри, Мінмолодьспорт тощо) або інші центральні органи виконавчої влади, державні установи, організації також можуть активно реалізовувати комунікаційні проєкти на підтримку зв'язків з українцями, які виїхали закордон внаслідок війни. Враховуючи наявність у цих органів власних комунікаційних ресурсів,

¹⁴³ Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-п#n10>.

¹⁴⁴ Матеріали робочої групи «Повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон та їх інтеграції в суспільно-економічне життя держави» [Електронний ресурс] // Національна рада з відновлення України від наслідків війни. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/return-of-temporarily-displaced-citizens.pdf>.

¹⁴⁵ Матеріали робочої групи «Повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон та їх інтеграції в суспільно-економічне життя держави» [Електронний ресурс] // Національна рада з відновлення України від наслідків війни. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/return-of-temporarily-displaced-citizens.pdf>.

попереднього досвіду, напрацьованих каналів комунікацій з конкретними цільовими аудиторіями, вони могли б самостійно реалізовувати конкретні комунікаційні проєкти за загальної координації Мінреінтеграції.

Як свідчить практика урядових комунікацій, дієвим способом такої координації за умов наявності значної кількості залучених інституцій могла би стати урядова Стратегія комунікацій з українцями, які виїхали закордон внаслідок війни, та план заходів до неї, що визначав би конкретних виконавців відповідних комунікаційних проєктів. Для підготовки Стратегії та плану заходів може бути використаний вже наявний досвід розроблення стратегій (концепцій) комунікацій, схвалених розпорядженнями Кабінету Міністрів України, зокрема Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року¹⁴⁶, Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції¹⁴⁷, Концепції комунікації у сфері гендерної рівності¹⁴⁸.

Крім того, вже зараз можливою є робота міністерств, інших державних органів над розв'язанням конкретних проблемних питань, які (крім питань безпеки) можуть суттєво впливати на рішення вимушених мігрантів залишатися в країнах прибуття на невизначений строк. Серед напрямів такої діяльності, насамперед, виокремимо наступні.

Забезпечення місця проживання. Українцям, чиє житло було пошкоджено чи зруйновано, має бути надана компенсація після 24 лютого 2022 року. Така ініціатива вже існує в Україні, а саме, згідно з Законом №7198¹⁴⁹, планується запровадження житлових сертифікати, згідно з якими держава зобов'язується профінансувати придбання квартири або ж проведення

¹⁴⁶ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-p#Text>.

¹⁴⁷ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2017-p#Text>.

¹⁴⁸ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-p#Text>.

¹⁴⁹ Прийнято Закон України про відшкодування зруйнованого і пошкодженого житла [Електронний ресурс] // Пресслужба Апарату Верховної Ради України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/233604.html.

ремонтних робіт зруйнованого житла. Отримати цей сертифікат можна буде через «Дію», а також ЦНАПи, органи соціального захисту та нотаріуса. Також, поки зруйноване житло не відновлять, варто подбати про місце тимчасового проживання людей. Так, позитивним прикладом можна назвати будівництво модульного міста у Львові за сприяння польського уряду¹⁵⁰. Це тимчасові будинки, де міститься все необхідне для мешкання людей, що втратили домівки внаслідок повномасштабної війни. Такі «містечка» є також у Чернівцях¹⁵¹, а ще у Чернігівській та Київській областях.

Допомога у працевлаштуванні. Спираючись на досвід інших країн, а також на опитування українців за кордоном, для яких найбільшою перешкодою може бути скорочення перспектив та робочих місць¹⁵², варто розробити програми із допомоги поверненням у працевлаштуванні. Позитивом є те, що у проєктах «Плану відновлення України» та національних програм до нього є пункти про професійну реадaptaцію людей, що втратили роботу внаслідок війни, а також про трансформацію Служби зайнятості в агенцію з фокусом на працевлаштування та порівняння попиту і пропозиції.¹⁵³

Розвиток малого та мікробізнесу. На основі вивчення іноземного досвіду у цій сфері можна стимулювати розвиток малого та мікробізнесу шляхом впровадження освітніх курсів, а також позик для започаткування власної справи (або ж податкових канікул на певний проміжок часу). Також важливою є компенсація для тих, хто втратив бізнес. У випадку втрати чи пошкодження будівлі, держава могла би компенсувати цю втрату нерухомості, так само як планує покривати втрату житла.

¹⁵⁰ Третє модульне містечко для вимушених переселенців відкрили у Львові [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка М. Козицького в Telegram. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://t.me/kozytskyi_maksym_official/2642.

¹⁵¹ У Чернівцях відкрили модульне містечко для вимушених переселенців [Електронний ресурс] // Чернівецький промінь. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://promin.cv.ua/2023/04/13/u-chernivtsiakh-vidkryly-modulne-mistechko-dlia-vymushenykh-pereselentsiv.html>.

¹⁵² Як повернути біженців додому? [Електронний ресурс] // Лабораторія Законодавчих Ініціатив. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://parlament.org.ua/2023/02/21/yak-povernuti-bizhentsiv-dodomu/?fbclid=IwAR2dUmHJzpCLSbLPXYRwv61gnN4wSvLhWnn25BKZVeQCqDNUbuSqKdkJvag>.

¹⁵³ Проєкти нацпрограми «Поліпшення бізнес-середовища» [Електронний ресурс] // План відновлення України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://recovery.gov.ua/project/program/boost-business-environment>.

Соціальна сфера. Репатріантам варто надавати соціальну підтримку, що буде позитивно впливати на процес адаптації їх на батьківщині. Така допомога надавалася у всіх країнах, досвід яких вивчався у Розділі 2. У проєкті «Плану відновлення» містяться важливі положення про підтримку і захист дітей та сімей із дітьми, переміщених (евакуйованих) за кордон, а також про спеціальну програму підтримки українців (включає доступ до житла, фінансову компенсацію та соціальні послуги).¹⁵⁴

Освіта. Як зазначалося у Розділі 2, половина українців, що наразі знаходиться за кордоном, – діти. За таких обставин також варто приділити увагу і сфері освіти. У батьків існує страх, що дитина при поверненні буде «відставати» від української програми, або ж таку дитину переведуть на клас нижче, ніж вона мала бути. Насправді всі ці побоювання важливо і можливо розвіювати за допомогою урядових комунікацій. До того ж варто нагадувати батькам, що пропущений учнями матеріал можна надолужити завдяки вже наявним онлайн-матеріалам від МОН. На наш погляд, особливу увагу необхідно приділити саме українській мові, літературі та історії України. Такий підхід демонструвався у Польщі, де дітям-поверненням призначали додаткові заняття з польської мови та літератури. Також наразі для дітей, які вчаться у 11 класі та перебувають за кордоном, є можливість скласти Національний мультипредметний тест (НМТ) в інших країнах¹⁵⁵. А також для того, щоб школярам було легше скласти тест, було створено проєкт iLearn для підготовки до НМТ. Таким чином, абітурієнти матимуть змогу вступати до українських закладів вищої освіти. До речі, у проєкті «Плану відновлення України» також приділяється увага питанню освіти, зокрема там пропонується встановлення «швидкобудівних тимчасових споруд у районах з великою кількістю переміщених дітей», а також є пункт про підтримку повернення молоді в Україну шляхом запровадження міжнародної академічної

¹⁵⁴ Проєкти нацпрограми «Поліпшення бізнес-середовища» [Електронний ресурс] // План відновлення України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://recovery.gov.ua/project/program/boost-business-environment>.

¹⁵⁵ НМТ-2023 за кордоном: розширено перелік міст/країн [Електронний ресурс] // Український центр оцінювання якості освіти. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://testportal.gov.ua/nmt-2023-za-kordonom-rozshyrenno-perelik-mist-krayin/>.

мобільності. Також важливим є те, що приділяється увага не лише освіті дітей, а також і дорослих, зокрема впровадження бізнес та ІТ-курсів.¹⁵⁶

Надання психологічної підтримки. Результати досліджень показують, що поверненці, які тривалий час перебували за кордоном, зазвичай переживають серйозний стрес через усвідомлення того, що на батьківщині та у родині змінилося багато речей¹⁵⁷. Позитивною у цій сфері є Всеукраїнська програма ментального здоров'я за ініціативи Першої леді України О. Зеленської, про яку ми згадували у 2 розділі роботи. Також у проєкті «Плану відновлення України» окремо зазначається про надання психологічної підтримки дітям, батькам та педагогам.¹⁵⁸

Вище перелічені лише декілька ініціатив, які варто було б запровадити задля заохочення повернення українців з-за кордону у різних сферах та у співпраці із компетентними органами влади. Деякі з них вже містяться у проєкті «Плану відновлення України». Водночас підкреслимо, що заходи державних органів та органів місцевого самоврядування у цих сферах мають супроводжуватися належною комунікацією. І українці, що були змушені виїхати за кордон внаслідок війни, мають стати пріоритетною цільовою аудиторією такої комунікації.

Отже, ще одним важливим напрямком удосконалення комунікацій української держави з вимушеними мігрантами «воєнної» хвилі, має стати належний комунікаційний супровід, зокрема через розробку відповідних комунікаційних кампаній, заходів політики з таких питань, як допомога у забезпеченні місць проживання, працевлаштуванні, вирішенні соціальних проблем, розвитку бізнесу, а також у здобутті освіти та отриманні психологічної підтримки. Проте саме комунікація важлива з ряду причин. По-перше, перед розробкою ініціатив варто надати розуміння людям, що знаходилися за

¹⁵⁶ Проєкти нацпрограми «Розвиток системи освіти» [Електронний ресурс] // План відновлення України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://recovery.gov.ua/project/program/improve-education-system>.

¹⁵⁷ Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с. – с. 232.

¹⁵⁸ Проєкти нацпрограми «Розвиток системи освіти» [Електронний ресурс] // План відновлення України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://recovery.gov.ua/project/program/improve-education-system>.

кордоном, що їх тут чекають, що вони потрібні Україні для відбудови після перемоги, оскільки за тривалий час ті люди вже стають інтегрованими в інше суспільство (країни, куди переїхали). По-друге, саме комунікаційними інструментами на цьому етапі можна досягнути цільової аудиторії і постійно «нагадувати» їм про те, що держава пам'ятає про них.

Урядові комунікації, на думку авторки цієї роботи, мають бути проактивними, тобто спрямованими на заохочення повернення людей ще до того моменту, коли настане перемога. Проактивний підхід сприятиме постійній підтримці контакту з українцями, що вимушено покинули батьківщину, і допоможе підвищити рівень довіри до уряду. Саме тому варто опікуватися цим питанням вже зараз і підтримувати зв'язок з українцями за кордоном не тільки після перемоги, а й під час війни. Планування комунікаційної діяльності вимагає аналізу поточної ситуації (аналіз був викладений у підрозділі 2.2), визначення цілей, цільових аудиторій, ключових повідомлень та каналів комунікацій (буде викладено у підрозділі 3.2).

Також не менш важливим напрямком удосконалення комунікацій у відповідній сфері має стати налагодження практики їх узгодження між різними державними інституціями, запровадження підходу «one voice» (єдиного голосу). Як приклад невдалої організації комунікацій можна назвати нещодавні коментарі Уповноваженого Верховної Ради з прав людини Дмитро Лубінця, а також Віцепрем'єр міністерки Ірина Верещук. Так, Д. Лубінець радив українцям на окупованих територіях брати російські паспорти, щоб вижити, або будь-яким способом залишити окуповану територію¹⁵⁹, а І. Верещук наголосила, що брати російські паспорти не треба, бо це може розцінюватися як співпраця з ворогом, натомість потрібно за можливості виїхати, або чекати ЗСУ¹⁶⁰. На наш погляд, у цьому випадку урядовці не дотрималися принципу «one voice», оскільки їхні

¹⁵⁹ Омбудсмен радить українцям в окупації брати російські паспорти: Це питання виживання [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/30/7400097/>.

¹⁶⁰ Минулого тижня росіяни прийняли свій... [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка І. Верещук в Telegram. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://t.me/vereshchuk_iryna/1900.

повідомлення не узгоджені і передають абсолютно різні меседжі. Саме тому важливим при формулюванні комунікації для підтримки зв'язку з українцями за кордоном є, те, що всі повідомлення від державних інституцій мають бути сформульовані з урахуванням однієї загальної стратегії, щоб уникнути плутанини серед громадськості, а також не ставити під сумнів авторитет держави.

Отже, узагальнимо, що посилюючи комунікацію з вимушеними мігрантами «воєнної» хвилі, українському уряду варто діяти за такими загальними пріоритетними напрямками: *інституційний* (визначення відповідальних за комунікацію з вимушеними мігрантами органів влади), а *координаційний* (визначення механізму координації реалізації повноважень між залученими до комунікації органами виконавчої влади й іншими державними інституціями) та *узгоджувальний* (впровадження в урядові комунікації принципу «one voice»). Також, поруч із цими напрямками, варто налагоджувати завчасний (ще на етапі розроблення) комунікаційний супровід урядових ініціатив, що можуть впливати на рішення вимушених мігрантів залишатися в країнах прибуття на невизначений строк. Тут можна виокремити соціальний захист, гарантії працевлаштування, сприяння самозайнятості репатріантів, організацію освітнього процесу, психологічну підтримку, а також відновлення пошкодженого/знищеного житла.

3.2. Рекомендації стосовно розроблення державних комунікаційних проєктів з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни

Як ми вже відзначали, наразі існує потреба у розробці та реалізації державних комунікаційних проєктів задля підтримки зв'язку з вимушеними мігрантами, що перебувають за кордоном через повномасштабну війну. Відповідні комунікаційні кампанії мають бути ініційовані центральними органами виконавчої влади за підтримки інших секторів (детальніше у підрозділі 3.3). У цьому підрозділі викладемо основні рекомендації щодо підходів до розроблення потенційних комунікаційних кампаній.

Найважливішим етапом розробки комунікаційної кампанії є визначення її цілей. Цілі допомагають просувати комунікаційну кампанію, а також, на етапі її завершення, допомагають оцінити її **результативність** (міру досягнення проголошених цілей). Основною ціллю є саме реінтеграція, тобто важливо не лише заохотити повернення українців з-за кордону, а також і сприяти тому, щоб створити протидію чинникам «виштовхування» у повторну еміграцію.

Також варто зосередитися на визначенні **цільової аудиторії**. Комунікації мають бути спрямовані як на вимушених мігрантів, так і на українців, що постійно перебували на території України для того, щоб не виникало обурення внаслідок позитивної дискримінації/принципу рівного ставлення (principle of equal treatment¹⁶¹) з боку влади. Позитивна дискримінація/принцип рівного ставлення – це принцип, який часто застосовується щодо етнічних або релігійних груп для вирівнювання можливостей осіб¹⁶². Явище позитивної дискримінації може виникнути якщо урядові ініціативи та комунікації будуть спрямовані лише на тих, хто повертається з-за кордону. Тому варто пояснити і українцям, що постійно перебували в Україні і українцям, що були за кордоном, їхню значущість, важливість їхньої консолідації для відбудови України. У цьому контексті важливим буде встановлення зв'язку між цими двома категоріями людей, оскільки всі квоти або переваги є лише тимчасовим явищем та вимушеними заходами задля вирівнювання ситуації.

На нашу думку, первинна цільова аудиторія – це саме українці за кордоном, з якими треба налагодити новий/кращий зв'язок¹⁶³, а у цьому випадку, враховуючи те, що ці люди вже інтегрувалися в інше суспільство, то вони потребують встановлення нового контакту з державою. Натомість українці, що знаходились в Україні під час війни, можуть відігравати роль як додаткової

¹⁶¹ Principle of equal treatment [Електронний ресурс] // Migration and Home Affairs – Режим доступу до ресурсу: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/principle-equal-treatment_en.

¹⁶² Чи буває дискримінація позитивною? [Електронний ресурс] // Zmina. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zmina.info/instructions/chomu-yim-bilshe-prav-nizh-nam-abo-chy-buvaye-dyskryminacziya-pozytyvnoyu/>.

¹⁶³ Good practice guide on communication principles for national equality bodies [Електронний ресурс] // Equinet European network of equality bodies. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2012/04/Equinet-Good-Practice-Guide-Communication-Principles-for-NEBs.pdf>.

групи первинної цільової аудиторії (якщо завданням кампанії буде формувати у них позитивне ставлення до українців за кордоном і розуміння важливості їх повернення для розвитку країни), так і, що особливо важливо, – допоміжної вторинної аудиторії (*auxiliary audience*), оскільки вони також можуть виступати «передавачами» інформації, зокрема, своїм родичам/близьким/знайомим за кордоном.

Цільову аудиторію варто сегментувати, тобто розподілити за схожими особливостями та груповими потребами. Для сегментування авторка цієї магістерської роботи буде використовувати методику Марка Шеррингтона «5W».¹⁶⁴

Таблиця 1. Сегментування цільових аудиторій згідно з методикою М. Шеррингтона¹⁶⁵

Хто? (Who?)	Основна інформація про споживача, враховуючи стать, вік, рівень достатку й інші важливі характеристики.
Що? (What?)	Що цей сегмент ЦА хоче отримати.
Чому? (Why?)	Головний мотив людини; головна причина, з якої людина може повернутися додому.
Коли? (When?)	Коли ці люди найбільше будуть готові до дії (у цьому випадку – до повернення до України)
Де? (Where?)	Де ці люди зможуть дізнатися про державну ініціативу.

Спробуємо з огляду на результати опитувань¹⁶⁶, що були наведені у Розділі 2, виділити та проаналізувати декілька сегментів первинної цільових аудиторій цієї комунікаційної кампанії, згідно з методикою М. Шеррингтона.

¹⁶⁴ Sherrington M. Added Value: The alchemy of brand-led growth [Електронний ресурс] / Mark Sherrington. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/309610224_Added_Value_The_alchemy_of_brand-led_growth.

¹⁶⁵ Там само. он

¹⁶⁶ Життя українців за кордоном внаслідок повномасштабного вторгнення рф на територію України [Електронний ресурс] // ГО "Інститут молоді". – 2022. – Режим доступу до ресурсу:

Таблиця 2. Поради щодо сегментування цільових аудиторій для комунікаційних проєктів для українців за кордоном

Запитання	Група 1	Група 2	Група 3
Хто?	Жінки від 30 до 45 років, мають вищу освіту, перебувають за кордоном, мають 1-2 дітей.	Діти від 8 до 14 років, спочатку здобували освіту в Україні, проте через повномасштабне вторгнення наразі вчаться у місцевій школі за кордоном, а також паралельно дистанційно приєднуються на уроки в українській школі ¹⁶⁷ . Переживають через те, що покинули рідний дім, а також сумують за батьком.	Молодь від 15 до 29 років, хочуть здобувати освіту, заробляти на життя та мати перспективи.
Що?	Ці жінки хочуть безпеки для своїх дітей	Ці діти хочуть повернутися	Молодь здебільшого хоче повернутися до

https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/rezultati-opituvannya-ukrainskikh-bizhentsiv-2022-institut-molodi.pdf.

¹⁶⁷ Як дітям-біженцям залишатися українцями за кордоном? [Електронний ресурс] // Освіторія. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/opinions/yak-dityam-bizhentsyam-zalyshatysya-ukrayintsyamy-za-kordonom/>.

	та для себе, а також хочуть аби діти здобули гарну освіту. Також вони самі прагнуть мати хорошу роботу та перспективи. Вони відчують «провину вцілілого» ¹⁶⁸ і бояться, що в Україні їх не приймуть.	додому у «звичне» безпечне життя.	України ¹⁶⁹ , також, згідно з опитуванням, молодь прагне зробити кар'єру та мати можливість реалізувати свої здібності. При цьому вони хочуть принести користь своїй країні ¹⁷⁰ .
Чому?	Серед головних мотивів, що сприятимуть поверненню додому є: перемога у війні, економічний розвиток України, а також надання фінансової підтримки/відбудова житла.	На їхнє повернення додому впливає рішення батьків.	Головними мотивами, які спонукатимуть молодь вертатись додому є: наявність перспектив, перемога у війні, економічний розвиток.
Коли?	Ці люди найбільше будуть готові до повернення додому, коли буде забезпечено мир.	На їхнє повернення додому впливає рішення батьків.	Ця вікова категорія повернеться в Україну, коли настане перемога. Деякі хочуть повертатися лише тоді,

¹⁶⁸ Вдалося виїхати, і почуваюся зрадником: як приборкати провину вцілілого [Електронний ресурс] // Українська Правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/03/4/247661/>.

¹⁶⁹ Вплив війни на молодь в Україні [Електронний ресурс] // ГО «Аналітичний центр Cedoss», дослідницька агенція Info Sapiens. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_vyny_na_molod_v_ukrayini.pdf.

¹⁷⁰ Вплив війни на молодь в Україні [Електронний ресурс] // ГО «Аналітичний центр Cedoss», дослідницька агенція Info Sapiens. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_vyny_na_molod_v_ukrayini.pdf. – С. 23.

			коли буде відновлено інфраструктуру та економіку ¹⁷¹ .
Де?	Ці люди найбільше споживають інформацію у соціальних мережах та месенджерах (Facebook, Telegram, YouTube, Viber), згідно з результатами опитування на замовлення ВГО «Громадянська мережа «ОПОРА» за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) ¹⁷² .	Ця вікова категорія користується соціальними мережами та платформами (TikTok, YouTube) (дослідження відсутні, це припущення авторки роботи. Також, оскільки 80% учнів продовжують навчання в українських школах у дистанційному форматі ¹⁷³ , інформацію вони також дізнаються	Ця вікова категорія отримує інформацію здебільшого з Telegram-каналів (73%), YouTube (54%), Instagram (47%), Facebook(45%) ¹⁷⁴ .

¹⁷¹ Вплив війни на молодь в Україні [Електронний ресурс] // ГО «Аналітичний центр Cedoss», дослідницька агенція Info Sapiens. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_viyuny_na_molod_v_ukrayini.pdf.

¹⁷² Медіаспоживання та громадська активність українських біженців у Польщі [Електронний ресурс] // ОПОРА Youtube-канал. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=utF4F0K6Iog>.

¹⁷³ Як дітям-біженцям залишатися українцями за кордоном? [Електронний ресурс] // Освіторія. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/opinions/yak-dityam-bizhentsyam-zalyshatysya-ukrayintsyamy-zakordonom/>.

¹⁷⁴ Вплив війни на молодь в Україні [Електронний ресурс] // ГО «Аналітичний центр Cedoss», дослідницька агенція Info Sapiens. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_viyuny_na_molod_v_ukrayini.pdf. – С.27.

		від одноліток та вчителів.	
--	--	----------------------------	--

Враховуючи виділені сегменти цільової аудиторії, на наш погляд, буде доречним, якщо меседжі для Групи 1 буде розробляти Мінреінтеграції у координації з іншими заінтересованими міністерствами, зокрема Мінекономіки, Мінфіном, Мінінфраструктури, Мінсоцполітики та ін. (детальніше у підрозділі 3.3), а для Груп 2 та 3 – МОН, а також Мінмолодьспорт, оскільки саме у них вже наявні попередній досвід взаємодії з відповідною аудиторією та ініціативи для молоді та школярів.

Комунікації держави мають спиратися на цінності. Саме повідомлення, що спираються на певні моральні норми викликають найбільше емоцій у людей¹⁷⁵. Під час повномасштабної війни спостерігається консолідація суспільства, тому саме це і може бути ключовим базисом для розробки повідомлень до відповідної цільової аудиторії.

Згідно з опитуваннями українських вимушених мігрантів, серед тих, хто прагне повернутися додому, важливою причиною для повернення є те, що вони вважають Україну рідним домом та батьківщиною, а також вони хочуть відбудовувати Україну.¹⁷⁶ Таку інформацію слід врахувати при розробці ключових меседжів для виокремлених сегментів цільових аудиторій, які були виділені у *Таблиці 2*. На наш погляд, важливим є те, що меседжі мають бути емоційними та ґрунтуватися на цінностях відповідних сегментів аудиторій. Певні меседжі доцільно формувати як сторітелінг або ж у вигляді прикладів із життя реальних людей (success-story вимушених мігрантів, що повернулися на батьківщину).

¹⁷⁵ Banulescu-Bogdan N. When Facts Don't Matter: how to communicate more effectively about immigration's costs and benefits [Електронний ресурс] / Natalia Banulescu-Bogdan // TransAtlantic Council on Migration. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM-WhenFactsDontMatter_Final.pdf.

¹⁷⁶ Життя українців за кордоном внаслідок повномасштабного вторгнення рф на територію України [Електронний ресурс] // ГО "Інститут молоді". – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/rezultati-opituvannya-ukrainskikh-bizhentsiv-2022-institut-molodi.pdf.

Нижче викладено короткі рекомендації щодо форм меседжів, які варто донести аудиторіям. **Допоміжній аудиторії** (тобто українцям, що знаходились весь час війни в Україні) варто донести меседж про те, що міць українців у єдності, а також варто створити певний позитивний імідж репатріантів в суспільстві. Таким чином вони зможуть стати тими, хто буде допомагати цільовій аудиторії, а також передавати їм інформацію, що спонукатиме представників цільової аудиторії повертатися на батьківщину.

При розробці меседжів для цільової аудиторії варто врахувати бар'єри, що можуть виникнути, зокрема бар'єри здатності, мотивації та можливості, згідно з моделлю COM-B щодо зміни поведінки¹⁷⁷. Бар'єр здатності виникає, коли людина не може здійснити певну очікувану дію через необізнаність, бар'єр мотивації може виникнути у разі, якщо людина не хоче робити очікувану дію, а бар'єр можливості виникає, коли людина не може зробити очікувану дію через брак ресурсів.

Цільовим аудиторіям треба донести, що їх чекають на батьківщині, а також те, що без них неможлива повна відбудова всіх сфер України. Згідно з сегментацією, це можуть бути наступні повідомлення:

- **Жінки (30-45 років)** – у повідомленні має бути зазначено про безпеку, про соціальні гарантії, про перспективи для них та для дітей після перемоги, а також наголошено на їхній важливості для відбудови держави. Щоб у цієї групи не винили «бар'єри здатності та можливості» варто інформувати її про ініціативи у різних сферах, що будуть розроблені компетентними органами влади, для подолання «мотиваційного бар'єру» варто викликати у цієї групи емоції та показати ризики бездіяльності;
- **молодь (15-29 років)** – у повідомленні варто зазначити, що саме вони – рушійна сила нашої держави (таким чином можна подолати «бар'єр мотивації»); також треба наголосити на перспективах у навчанні та працевлаштуванні після перемоги (для подолання «бар'єру здатності»).

¹⁷⁷ The COM-B Model for Behavior Change [Електронний ресурс] // The Decision Lab – Режим доступу до ресурсу: <https://thedecisionlab.com/reference-guide/organizational-behavior/the-com-b-model-for-behavior-change>.

Натомість «бар'єр можливості» можна буде подолати лише за наявності ініціатив у соціальній сфері;

- **діти (8-14)** – до дітей не має бути спрямовано конкретних меседжів, оскільки рішення все одно ухвалюють лише батьки (бар'єр можливості), проте важливим є підтримка зв'язку з ними через різні інструменти (мультфільми, відеоролики), а також через школи, у яких вони вчилися в Україні (або продовжують вчитися у дистанційному форматі).

Також є загальні вимоги до повідомлень: вони мають бути простими, короткими та емоційними. Меседжі не мають бути перевантаженими цифрами та зайвою інформацією, а також мають містити заклик до дії (call to action). Закликом до дії у цьому випадку має бути спонукання повернення додому вимушених мігрантів (до завершення війни може йтися про повернення у відносно більш безпечні західні регіони країни).

Не можна не зазначити про tone of voice, який має бути присутнім в комунікаціях для підтримки зв'язку з українцями за кордоном та з українцями, що знаходяться на батьківщині. Тон має бути переконливим та заохочувальним, проте він не має бути надто офіційним.

Комунікаційні канали. Всі сегменти цільових категорій черпають інформацію з соціальних мереж та платформ. Тому радимо обрати наступні канали комунікацій:

- Для жінок (30-45 років) – месенджери (Telegram, Viber), соціальні мережі (Instagram, Facebook, Youtube); розсилка на електронну пошту, повідомлення в застосунку «Дія»; публічні зустрічі (за участі ОГС за кордоном); власний вебсайт;
- для молоді (15-29) – месенджери (Telegram), соціальні мережі (Instagram, Facebook, TikTok, Youtube), повідомлення в застосунку «Дія»; публічні зустрічі (за участі ОГС за кордоном); вебсайти залучених до комунікації державних і недержавних інституцій;

- для дітей (8-14) – YouTube, а також залучати до комунікацій школи, в яких діти вчилися в Україні, або недільні школи; місцеві українські організації для дітей.

Підкреслимо, що найважливішим каналом зв'язку з українцями наразі є саме соціальні медіа, оскільки це є найлегшим способом донести інформацію до тих, хто за кордоном, а також, згідно з опитуваннями, саме там українці найчастіше дізнаються останні новини¹⁷⁸. Варто зазначити, що контент та меседжі мають бути адаптованими під кожний комунікаційний канал, а також передбачати можливість отримання зворотного зв'язку від аудиторій.

Важливим етапом будь-якої комунікаційної кампанії є **моніторинг та оцінювання діяльності**. Такі дії сприятимуть успіху комунікаційної кампанії, оскільки в ході моніторингу можна буде корегувати певні дії. Оскільки пріоритетним каналом зв'язку з аудиторією визначено саме соціальні мережі, то варто зазначити, що там наявні вбудовані інструменти, за допомогою яких можна відстежувати такі показники як вподобайки, репости, взаємодію, охоплення, коментарі. Крім того, можна виміряти конверсію (кількість «кліків» на вебсайт, присвячений цій темі). Показниками ефективності комунікаційної кампанії можуть бути результати соціологічних опитувань та зрізи громадської думки (саме під час війни) стосовно того, чи отримують вимушені українські мігранти комунікацію від держави, знаходячись за кордоном.

Наведені рекомендації щодо підготовки потенційних комунікаційних кампаній можуть бути використані для розробки комунікаційних проєктів для підтримки зв'язку з українцями за кордоном. Запропоноване визначення сегментів цільової аудиторії – жінки (20-45 років), молодь (15-29), а також діти (8-14), урахування можливих бар'єрів, з якими вони стикаються, надані рекомендації щодо ключових повідомлень та визначення основних комунікаційних каналів, дозволить підвищити дієвість комунікації, враховуючи

¹⁷⁸ Медіаспоживання та громадська активність українських біженців у Польщі [Електронний ресурс] // ОПОРА Youtube-канал. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=utF4F0K6Iog>.

різні фактори, у тому числі дистанцію між урядом України та вимушеними мігрантами.

3.3. Моделі міжсекторальної співпраці для посилення комунікаційних проєктів з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни

Процес комунікації задля повернення громадян на батьківщину є різностороннім та багатокроковим, саме тому, на наш погляд, задля успішності комунікаційних проєктів варто забезпечити співпрацю різних секторів. Міжсекторальна співпраця — це спільна дія декількох організацій, що представляють державний, приватний і громадський сектори, які надають свої ресурси для просування спільного бачення, що має чітко визначені цілі та задачі. Така форма співпраці дозволяє долати бар'єри між владою і людьми, а також краще розподіляти ресурси задля результативнішого розв'язання проблем.

Слід відзначити, що в Україні увага уряду до переваг міжсекторальної співпраці під час формування та реалізації політики почала приділятися не так давно. Основними факторами, які спонукали до відповідних змін, стали розвиток громадянського суспільства та посилення його інститутів (громадські, благодійні організації та ін.), підвищення соціальної відповідальності бізнесу, а також впровадження ініціатив відкритого урядування та державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства.

Так, затверджена Указом Президента України у 2021 році Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2022 роки чи не в перше на нормативному рівні деталізувала розуміння важливості міжсекторальної співпраці для врядування. Зокрема, як зазначається у документі: «Міжсекторальна співпраця передбачає, що держава, бізнес, суспільні групи та інститути громадянського суспільства мають налагоджені комунікації та разом взаємодіють для досягнення позитивних змін у суспільстві та створення публічного блага. Для цього важливою є рівність участі кожної зі сторін, об'єднання і координація зусиль, ресурсів, а також спільна відповідальність за отримані результати. Цінним також є провадження

діяльності сторін на засадах належного врядування, етичності, відкритості, прозорості та публічності, що дає змогу побудувати взаємну довіру, повагу та забезпечити належне врегулювання конфлікту інтересів. Вагоме значення має також дотримання принципу субсидіарності, що сприяє залученню інститутів громадянського суспільства до виконання державних, регіональних програм та вирішення питань місцевого значення»¹⁷⁹.

З комунікаційної точки зору звернемо увагу, що саме для популяризації міжсекторальної співпраці МКІП з партнерами вже організували дві інформаційні кампанії «Громадянське суспільство та влада – кращі практики співпраці»¹⁸⁰ та «Громадянське суспільство, бізнес та влада – кращі практики співпраці»¹⁸¹, в рамках яких популяризувалися історії міжсекторальної співпраці.

Отже, на сьогодні в Україні є нормативні засади та певна практика для налагодження міжсекторальної співпраці під час формування та реалізації політики, у тому числі в процесі налагодження її комунікативного супроводу. Тому розглянемо, яким чином можуть бути побудовані моделі міжсекторальної співпраці для посилення комунікаційних проєктів з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни.

Для налагодження належної комунікації до процесу можуть бути залучені центральні органи виконавчої влади України (насамперед, міністерства, які ми згадували у попередніх підрозділах), бізнес, громадські, благодійні організації (в тому числі й міжнародні), місцеві органи влади, а також дипломатичні представництва в країнах, де наразі знаходяться вимушені мігранти з України.

¹⁷⁹ Указ Президента "Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки" [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>.

¹⁸⁰ В Україні стартувала інформаційна кампанія "Громадянське суспільство та влада - кращі практики співпраці" [Електронний ресурс] // Урядовий Портал. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-startovala-informacijna-kampaniya-gromadyanske-suspilstvo-ta-vlada-krashchi-praktiki-spivpraci>.

¹⁸¹ Презентовано кращі спільні проєкти організацій громадянського суспільства, бізнесу та органів державної влади [Електронний ресурс] // Урядовий Портал. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-krashchi-spilni-proekty-orhanizatsii-hromadianskoho-suspilstva-biznesu-ta-orhaniv-derzhavnoi-vlady>.

Всі ці ланки мають працювати злагоджено та бути зацікавленими у співпраці. Також у всіх гравців має бути спільне бачення комунікацій у цій сфері.

Ми пропонуємо три моделі такої міжсекторальної співпраці для кожного з сегментів цільової аудиторії, які були визначені у попередньому підрозділі.

Так, під час реалізації комунікаційних проєктів, націлених на **Групу 1 (жінки 30-45 років)** пропонуємо долучити до міжсекторальної співпраці наступних акторів, враховуючи їх компетенцію та комунікаційні ресурси, доступ до відповідної групи цільової аудиторії.

1) урядовий сектор:

- Мінреінтеграції (у тому числі як загальний координатор комунікаційних кампаній);
- МЗС, у комунікаційній стратегії якого одними з цілей є «захист прав та інтересів громадян за кордоном»¹⁸². Також в цьому міністерстві наявні значні комунікаційні ресурси, у тому числі зв'язки із консульствами та урядами інших держав, функціонує зручна система ДРУГ;
- МКІП, яке відповідно до Положення про міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що формує та реалізує державну політику в сфері іноземного мовлення та інформаційній сфері загалом¹⁸³. Крім того, МКІП має досвід організації низки інформаційних і комунікаційних кампаній, який може бути використаний і під час комунікацій з українцями за кордоном;
- Мінцифри, яке забезпечує функціонування застосунку «Дія», що працює і за кордоном, а отже може стати ресурсом для направлення адресних повідомлень аудиторії;
- Мінекономіки, Мінфін, Мінінфраструктури, Мінсоцполітики як заінтересовані органи виконавчої влади. Їх залучення дозволить враховувати під час формулювання повідомлень стан та перспективи розвитку урядової політики з таких важливих для даного сегменту

¹⁸² Комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс] // МЗС України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегii/communication-strategy.pdf>.

¹⁸³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text>

аудиторії питань, як відбудова, працевлаштування, соціальна допомога та ін.;

2) місцеве самоврядування:

- органи місцевого самоврядування, у яких є власні комунікаційні ресурси – офіційні сторінки, групи в месенджерах та соціальних мережах, у яких продовжують перебувати жителі відповідних населених пунктів, які виїхали за кордон. Крім того, багато міст в Україні мають міста-партнери (побратими) за кордоном, а отже можуть за допомогою цього партнерства налагоджувати комунікацію з українцями, які виїхали до цих міст;
- асоціації органів самоорганізації населення (наприклад, Асоціація міст України, Асоціація об'єднаних територіальних громад та ін.), які також реалізують міжнародні проекти та можуть домовлятися про партнерство у поширенні інформації із закордонними колегами;

3) громадський сектор:

- асоціації українців за кордоном, які можуть мати налагоджені контакти з українськими мігрантами нової «воєнної» хвилі;
- Ukraine Houses, які також мають безпосередні контакти з українцями за кордоном та мають певні ресурси й досвід проведення публічних заходів;
- громадські, благодійні організації, як українські, так і міжнародні, які можуть реалізувати, спеціальні проекти, спрямовані на допомогу українцям за кордоном, а отже виступати додатковим каналом комунікації для поширення урядової інформації;

4) бізнес:

- бізнес-асоціації (Торгово-промислова палата України, Український союз промисловців і підприємців, Спілка українських підприємців та інші), які можуть стати партнерами українського уряду у поширенні інформації за кордоном, розуміючи важливість повернення в Україну трудових ресурсів;
- конкретні підприємства, яким буде надаватися урядова підтримка, і які будуть шукати працівників, у тому числі серед українців, що виїхали;

- соціально відповідальні українські підприємства, які під час війни відкривають відділення в інших країнах (наприклад, «Нова пошта»).

Модель міжсекторальної співпраці для організації комунікаційних проєктів для **Групи 2 (діти 8-14 років)** може мати такий вигляд:

1) урядовий сектор:

- МОН, оскільки цей орган виконавчої влади вже реалізує певні ініціативи, спрямовані на школярів (згадані у попередніх розділах), тому у нього наявні відповідні ресурси для комунікації з ними;
- Мінмолодьспорт, який має міжнародні проєкти партнерства, а також координує діяльність молодіжних центрів, підтримує молодіжні громадські організації;
- заклади освіти в Україні (школи), що мають контакти дітей, що поїхали за кордон та можуть продовжувати тримати з ними зв'язок, а також Міжнародна українська школа;

2) громадський сектор:

- потужні молодіжні громадські організації (ПЛАСТ, Фундація регіональних ініціатив та ін.), що мають проєкти співпраці з іноземними молодіжними організаціями, або реалізують проєкти за підтримки міжнародних грантів;
- Ukraine Houses, які можуть влаштовувати публічні заходи для дітей, що перебувають за кордоном;
- благодійні організації, що опікуються справами дітей, зокрема організація «Голоси дітей»¹⁸⁴, які надають психологічну підтримку дітям, що постраждали від війни;
- громадські, волонтерські ініціативи, які організували за кордоном приватні українські школи чи класи¹⁸⁵;

¹⁸⁴ Фонд «Голоси дітей» [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт фонду – Режим доступу до ресурсу: <https://voices.org.ua>.

¹⁸⁵ Де навчатися школярам із вересня 2022 року: добірка українських шкіл за кордоном [Електронний ресурс] // Освіторія. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/opinions/de-navchatysya-shkolyaram-iz-veresnya-2022-roku-pidbirka-ukrayinskyh-shkil-za-kordonom/>.

- недільні/суботні школи, які відвідують українські школярі за кордоном, для яких паралельне дистанційне навчання в школах України є важким.

Для комунікаційних проєктів для **Групи 3** (молодь 15-29 років) пропонуємо модель міжсекторальної співпраці із залученням таких секторів:

1) урядовий сектор:

- МОН, оскільки саме цей орган виконавчої влади має бути провідним у комунікації з учнями старших класів та абітурієнтами, яких важливо запрошувати вступати в українські заклади вищої освіти;
- Мінмолодьспорт, який має міжнародні проєкти партнерства, а також координує діяльність молодіжних центрів, підтримує молодіжні громадські організації;
- Мінцифри, яке забезпечує функціонування застосунку «Дія», а представники відповідного сегменту аудиторії вже можуть користуватися ним;
- українські заклади освіти, які можуть організовувати зустрічі зі студентами/школярами, що перебувають в Україні та за кордоном в онлайн-форматі для підтримки зв'язку, поширення інформації про можливості вступу в українські заклади вищої освіти;
- Ukrainian Global University, що був заснований за підтримки Офісу Президента України та міжнародних партнерів;

2) громадський сектор:

- потужні молодіжні громадські організації (ПЛАСТ, Фундація регіональних ініціатив та ін.), що мають проєкти співпраці з іноземними молодіжними організаціями, або реалізують проєкти за підтримки міжнародних грантів;

- молодіжні громадські організації українців за кордоном (наприклад, Асоціація української молоді в Мілані UaMi¹⁸⁶, Асоціація української молоді в Молдові «Злагода»¹⁸⁷ тощо);
- Ukraine Houses, які можуть влаштовувати публічні заходи для молоді, що перебувають за кордоном;
- відомі молодіжній аудиторії представники волонтерських організацій, які активно представлені в соціальних мережах (наприклад, Сергій Притула, Ігор Лаченков тощо), а також популярні блогери та інфлюенсери, які реалізують або підтримують суспільно корисні ініціативи.

3) бізнес:

- підприємства, яким буде надаватися урядова підтримка, і які будуть
- шукати працівників, у тому числі серед української молоді за кордоном;
- соціально відповідальні українські підприємства, які під час війни відкривають відділення в інших країнах (наприклад, «Нова пошта»).

Водночас перелік загаданих акторів міжсекторальної співпраці може змінюватися, оскільки ця тематика є динамічною і щодня відбуваються певні зміни, можуть з'являтися додаткові заінтересовані сторони (стейкхолдери) та партнери.

Як бачимо, міжсекторальна співпраця має значний потенціал для посилення урядових комунікаційних проєктів на підтримку зв'язків з українцями за кордоном. Її перевагами є об'єднання комунікаційних ресурсів різних комунікаційних акторів – від уряду, громадського сектору (як в Україні, так і за кордоном), соціально відповідального бізнесу. Представлені нами моделі такої співпраці для обраних сегментів цільової аудиторії дозволяють доповнити використання соціальних мереж (про що йшлося у підрозділі 3.2) іншими каналами комунікації, які в багатьох випадках можуть бути більш адресними та дієвими. Водночас під час розроблення та реалізації конкретних комунікаційних

¹⁸⁶ Асоціація UaMi [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка в Instagram – Режим доступу до ресурсу: <https://www.instagram.com/ua.milan/>.

¹⁸⁷ Асоціація української молоді в Молдові "Злагода" [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка організації в Facebook – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/ZlagodaRM/>.

кампаній наведені моделі міжсекторальної співпраці можуть уточнюватися та доповнюватися.

Висновки до Розділу 3

У розділі 3 нами було визначено загальні напрями вдосконалення комунікації української держави з вимушеними мігрантами «воєнної» хвилі, серед яких – інституційний, координаційний та узгоджувальний. Окрім цих напрямків, нами обґрунтовано, що варто формувати ~~к~~ належний комунікативний супровід урядових ініціатив (починаючи від етапу їх розроблення) щодо соціального захисту, гарантій працевлаштування, розвитку самозайнятості, організації освітнього процесу та надання психологічної підтримки. Саме ці питання суттєво впливатимуть на рішення українців, що перебувають за кордоном, повернутися на батьківщину.

Також у межах Розділу були надані рекомендації щодо розробки державних комунікаційних проєктів з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни. Рекомендовано при розробці комунікаційних кампаній на початкових етапах визначити ціль цієї ініціативи, якою у цьому випадку є вдала реінтеграції цих осіб (тобто сприяння їхньому поверненню на батьківщину й адаптації до «нового» життя). Також було визначено цільову (українці за кордоном) та допоміжну аудиторію (українці, що знаходяться на батьківщині під час війни). Для розробки більш вдалих меседжів було просегментовано цільову аудиторію згідно з методикою М. Шеррингтона, а також визначено їхні бар'єри. Серед основних сегментів виділено – жінок, дітей та молодь за кордоном. Обґрунтовано, що найважливішим каналом зв'язку в такому випадку є соціальні медіа, якими користуються всі перелічені цільові аудиторії; також комунікувати можна через безпосередні зустрічі за кордоном, що організовують громадські організації, інші заінтересовані організації.

Ще одним важливим аспектом, який розглянуто у розділі, стала міжсекторальна співпраця (уряд – громадський сектор – бізнес) як спосіб посилення комунікаційних проєктів з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни. У цій роботі ми пропонуємо три моделі міжсекторальної співпраці для посилення комунікаційних проєктів з кожною з виділених груп цільових аудиторій. Таким чином, комунікаційні канали можна

розширити, завдяки вже наявним ресурсам у визначених акторів.

ВИСНОВКИ

Питання повернення українців, які вимушено виїхали з України через повномасштабне вторгнення російського агресора, є актуальним, оскільки суттєво впливатиме на процеси відбудови, економічного і соціального розвитку країни. Хоча повернення значної частини вимушених мігрантів залежить, насамперед, від безпекової ситуації, однак важливою є підтримка постійного зв'язку з ними для того, щоб інформувати про розвиток країни та урядові ініціативи в соціально-економічній сфері, формувати бажання повернутися, принаймні за настання більш сприятливих обставин.

Проведене дослідження особливостей налагодження комунікативних зв'язків української держави з українцями за кордоном дозволило досягнути наступних результатів та зробити такі висновки.

Так, розкриваючи в контексті завдань дослідження теоретико-методологічні засади міграційних процесів і міграційної політики, слід визнати невідворотність міграційних процесів та наявність як позитивних, так і негативних їх наслідків для країни походження мігрантів. Водночас для України важливо звернути увагу на те, що для відповідей на виклики міграційних процесів має формуватися належна міграційна державна політика.

Проведений аналіз комунікативного супроводу міграційних процесів у країнах-членах Європейського Союзу, які зіштовхнулися із значними міграційними хвилями, дозволив нам обґрунтувати важливість комунікацій як із самими мігрантами, так із місцевим населенням. Хоча під час міграційної кризи 2015-2016 років відповідні комунікації урядів країн-членів ЄС мали певні недоліки, вони змогли реалізувати більш успішні комунікаційні проєкти під час повномасштабної війни росії проти України, у тому числі надаючи інформацію про можливість повернення мігрантів на батьківщину.

Водночас проведене дослідження засвідчило повільність процесу становлення міграційної політики в Україні, а також відсутність належної уваги до його комунікативного супроводу, зокрема у відповідних законодавчих ініціативах. Проте, у роботі було відзначено і низку позитивних прикладів,

зокрема пов'язаних із діяльністю МЗС під час пандемії COVID-19. Також враховуючи значний вплив міграційних процесів, пов'язаних з війною, на відбудову та розвиток української держави, можемо очікувати посилення уваги уряду та інших заінтересованих організацій до комунікативного супроводу міграційної політики.

Важливою частиною роботи стало дослідження особливостей міграції з України внаслідок російсько-української війни. Йдеться про п'ять хвиль міграції українців за кордон, що є найбільшим переміщенням населення з часів Другої світової війни. За результатами досліджень, більшість українських мігрантів за кордоном складають жінки з дітьми. Значна частка жінок мають вищу освіту та вже інтегрувалися в ринок праці в цих країнах. Згідно з розглянутими опитуваннями, найбільшими перешкодами для повернення цих українців додому є безпекова ситуація та скорочення соціально-економічних перспектив.

Аналіз урядових та неурядових ініціатив з підтримки зв'язку з українцями, які виїхали за кордон внаслідок війни, дозволяє зробити висновок, що певні спроби урядових комунікацій у цій сфері вже наявні, але не є злагодженими та узгодженими, оскільки наразі не визначено відповідальний за координацію цієї діяльності центральний орган виконавчої влади. Водночас низка неурядових ініціатив, що реалізуються громадськими організаціями, допомагають посилювати комунікаційний зв'язок з українцями за кордоном.

У роботі також було наведено досвід країн, які реалізовували ініціативи задля повернення вимушених та трудових мігрантів на батьківщину. Цей досвід може бути корисним для України з точки зору запозичення певних кроків у практику повернення українців в нашу державу, а також для того, щоб не повторювати помилки, у тому числі комунікаційні. Проаналізовані приклади країн, які відновлювалися після воєнних дій, а також країн, у яких було помічено великий рух еміграції через економічні причини. За результатами досвід Косово, Боснії та Герцеговини, Греції, Іспанії та Польщі був врахований при розробці рекомендацій для уряду України.

Результати дослідження дозволили запропонувати найважливіші загальні напрями вдосконалення комунікацій уряду України із вимушеними мігрантами. До таких напрямів віднесено: *інституційний* (визначення відповідальних за комунікацію з вимушеними мігрантами органів влади), *координаційний* (визначення механізму координації реалізації повноважень між залученими до комунікації органами виконавчої влади й іншими державними інституціями) та *узгоджувальний* (впровадження в урядові комунікації принципу «one voice»). Окрім того, обґрунтовано потребу у формуванні належного комунікативного супроводу урядових ініціатив (починаючи з етапу їх розроблення) щодо соціального захисту, гарантій працевлаштування, розвитку самозайнятості, організації освітнього процесу та надання психологічної підтримки, що стимулювали б повернення українців на батьківщину.

У роботі наведені рекомендації щодо підготовки потенційних комунікаційних кампаній. Запропоноване визначення сегментів цільової аудиторії – жінки (20-45 років), молодь (15-29 років), а також діти (8-14 років), урахування можливих бар'єрів, з якими вони стикаються. Також надані рекомендації щодо ключових повідомлень та визначення основних комунікаційних каналів, що має підвищити дієвість комунікації, враховуючи різні фактори, у тому числі дистанцію між урядом України та вимушеними мігрантами.

Важливим складником роботи є запропоновані три моделі міжсекторальної співпраці (урядовий сектор – громадський сектор – бізнес), які сприятимуть посиленню урядових комунікаційних проєктів на підтримку зв'язків з українцями за кордоном завдяки об'єднанню вже наявних комунікаційних ресурсів у визначених акторів.

Отримані результати дослідження можуть бути корисними для розробки комунікаційних урядових ініціатив, спрямованих на підтримку зв'язку з українцями за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асоціація української молоді в Молдові "Злагода" [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка організації в Facebook – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/ZlagodaRM/>.
2. Асоціація UaMi [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка в Instagram – Режим доступу до ресурсу: <https://www.instagram.com/ua.milan/>.
3. Бадді-програма для молоді з України [Електронний ресурс] // Buddy Program. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.integrationsfonds.at/buddy-programm/ua/>.
4. Блекаути не вигнали українців з Батьківщини [Електронний ресурс] // Опендатабот. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://opendatabot.ua/analytics/blackouts-and-refugees?fbclid=IwAR3_Zt6J3_k5ptl_gxWtziT7HFTj9vnmho-u0pCtMxrrTi7e88l0iMWhCII.
5. Богдан Т. Як повернути українських біженців додому після війни [Електронний ресурс] / Тетяна Богдан // Економічна Правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695503/>.
6. В Україні стартувала інформаційна кампанія “Громадянське суспільство та влада - кращі практики співпраці” [Електронний ресурс] // Урядовий Портал. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-startovala-informacijna-kampaniya-gromadyanske-suspilstvo-ta-vlada-krashchi-praktiki-spivpraci>.
7. Вдалося виїхати, і почуваюся зрадником: як приборкати провину вцілілого [Електронний ресурс] // Українська Правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/03/4/247661/>.
8. Визначення поняття «комікс» [Електронний ресурс] // ESU – Режим доступу до ресурсу: <https://esu.com.ua/article-1449>.
9. Вісімнадцяте загальнонаціональне опитування: психологічні маркери війни (8-9 жовтня 2022) [Електронний ресурс] // Соціологічна група

- «Рейтинг». – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosemnadcatyy_obschenacionalnyy_opros_psihologicheskie_markery_voyny_8-9_oktyabrya_2022.html.
10. Вплив війни на молодь в Україні [Електронний ресурс] // ГО «Аналітичний центр Cedoss», дослідницька агенція Info Sapiens. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_viyny_na_molod_v_ukrayini.pdf.
 11. Всеукраїнська програма ментального здоров'я [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт програми «Ти як?». – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://howareu.com>.
 12. Всеукраїнська програма ментального здоров'я [Електронний ресурс] // Офіційний Instagram "Ти як?". – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://www.instagram.com/p/CqusRqIjNC_x/?utm_source=ig_web_copy_link.
 13. Всеукраїнська школа онлайн [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт Всеукраїнської школи онлайн. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://lms.e-school.net.ua>.
 14. Генеральний директор ДТЕК Максим Тімченко не закликав українців виїжджати за кордон [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт ДТЕК. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://dtek.com/media-center/news/generalniy-direktor-dtek-maksim-timchenko-ne-zaklikav-ukraintsiv-viizhdzhati-za-kordo/?fbclid=IwAR0Yp3yVvErP-zbNDiLOX-Cnt1-LkicgHo_I9SWfVT0Y2NwLwXiAMg2QQrU.
 15. Де навчатися школярам із вересня 2022 року: добірка українських шкіл за кордоном [Електронний ресурс] // Освіторія. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/opinions/de-navchatysya-shkolyaram-iz-veresnya-2022-roku-pidbirka-ukrayinskyh-shkil-za-kordonom/>.
 16. Дистанційна платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:

<https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platформи-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-j-perevirenoyi-informaciyi>.

17. Дистанційна платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platформи-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-j-perevirenoyi-informaciyi>.
18. Дитячий онлайн-садок НУМО [Електронний ресурс] // Youtube. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLFVSJgZgf7h-wyorZ6MoAJrAEC5H2reCk>.
19. Длугопольська Т. І. Міжнародна міграційна політики: від теорій до імплементації / Тетяна Ігорівна Длугопольська. // International Relations. Economics. Country Studies. Tourism (IRECST). – 2020. – С. 31–49.
20. До уваги громадян України, які потребують допомоги за кордоном [Електронний ресурс] // МЗС України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mfa.gov.ua/news/do-uvagi-gromadyan-ukrayini-yaki-potrebuyut-dopomogi-za-kordonom>.
21. Добровільна Реєстрація Українських Громадян, які виїжджають за кордон [Електронний ресурс] // МЗС України – Режим доступу до ресурсу: <https://friend.mfa.gov.ua/#/>.
22. Додаток для українців за кордоном [Електронний ресурс] // Ukrainian in Poland. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrainianinpoland.pl/ru/im-ukrainian-an-app-to-unite-ukrainians-abroad-has-been-created-ru/>.
23. Євробарометр: Європейці схвалюють реакцію ЄС на війну в Україні [Електронний ресурс] // Представництво ЄС в Україні. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/євробарометр-європейці-схвалюють-реакцію-єс-на-війну-в-україні_uk?s=232.

24. Європейська конвенція з прав людини [Електронний ресурс] // Європейський суд з прав людини – Режим доступу до ресурсу: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf.
25. Життя за кордоном: як адаптуватися [Електронний ресурс] // Spravdi Youtube-канал. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=hfoetGFVgn0>.
26. Життя українців за кордоном внаслідок повномасштабного вторгнення рф на територію України [Електронний ресурс] // ГО "Інститут молоді". – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/rezultati-opituvannya-ukrainskikh-bizhentsiv-2022-institut-molodi.pdf.
27. Життя українців за кордоном внаслідок повномасштабного вторгнення рф на територію України [Електронний ресурс] // ГО "Інститут молоді". – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/rezultati-opituvannya-ukrainskikh-bizhentsiv-2022-institut-molodi.pdf.
28. Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20 листопада 2012 р. № 5492-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5492-17>.
29. Закон України «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.
30. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text>.
31. Закон України «Про основні засади державної міграційної політики України» // Відомості Верховної Ради України. – 2010. - № 6705. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JF56900A?an=14>.

- 32.Зв'язок, що не боїться відстані: українські культурні та цифрові проєкти за кордоном [Електронний ресурс] // Рубрика. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://rubryka.com/article/ukrainian-culture-abroad-2/>.
- 33.Звіт про сприйняття України у світі 2022 [Електронний ресурс] // BRAND UKRAINE. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://brandukraine.org.ua/documents/33/Звіт_про_сприйняття_України_у_світі_2022.pdf.
- 34.Інформаційний комікс для дітей у воєнний стан [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/poradi-vid-zahisnika-ukrayini-mon-rozrobilo-informacijnij-komiks-dlya-ditej-u-voyennij-stan>.
35. Інформація для людей, які рятуються від війни в Україні [Електронний ресурс] // Європейська Комісія. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine_uk.
- 36.Кількість мігрантів у світі перевищила 270 мільйонів [Електронний ресурс] // Ukrinform. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2782330-kilkist-migrantiv-u-sviti-perevisila-270-miljoniv.html>.
- 37.Книга-мандрівка. Україна [Електронний ресурс] // Youtube. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=N2RwdnMZeTU>.
- 38.Комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс] // МЗС України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегії/communication-strategy.pdf>.
- 39.Кушнір Т. М. Оцінка демографічних втрат внаслідок російсько-української війни / Тарас Михайлович Кушнір. // Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління». – 2022. – №52. – С. 41–51.
- 40.Лібанова Е. М. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України (за матеріалами наукової доповіді на засіданні Президії НАН

- України 8 жовтня 2014 р.). / Е. М. Лібанова // Вісник Національної академії наук України. – 2014. – С.15–24.
41. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О. А. Малиновська. – Київ: Національний Інститут Стратегічних Досліджень, 2018. – 472 с.
 42. Малиновська О. А. Міграція та міграційна політика в Україні: трансформації доби незалежності [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://nam.kiev.ua/files/publications/malynovska-olena.pdf>.
 43. Малиновська О. А. Сучасний розвиток міграційної політики ЄС та міграційні перспективи України [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська // Демографія та соціальна економіка. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://dse.org.ua/archive/44/6.pdf>.
 44. Марцинюк М. П. Управління міграційними процесами в умовах COVID-19: інструменти, запроваджені МЗС України [Електронний ресурс] / М. П. Марцинюк // 2021 – Режим доступу до ресурсу: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/216330/216428>.
 45. Матеріали робочої групи «Повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон та їх інтеграції в суспільно-економічне життя держави» [Електронний ресурс] // Національна рада з відновлення України від наслідків війни. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/return-of-temporarily-displaced-citizens.pdf>.
 46. Медіаспоживання та громадська активність українських біженців у Польщі [Електронний ресурс] // ОПОРА Youtube-канал. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=utF4F0K6log>
 47. Методична сторінка Міжнародної української школи [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт Міжнародної української школи. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://uis.org.ua>.

- 48.Минулого тижня росіяни прийняли свій... [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка І. Верещук в Telegram. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://t.me/vereshchuk_iryna/1900.
- 49.Міжнародна українська школа [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт Міжнародної української школи. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://uis.org.ua>.
- 50.Місцеве самоврядування та територіальна організація влади (у контексті широкомасштабного російського вторгнення) [Електронний ресурс] // КМІС. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1164&page=1&fbclid=IwAR3_yeP3uP435fFpSsOC9VV4CJ7hhlh2-WxNlB_YXmrAgIYkjchizpM2Zu4.
- 51.Не інструкція, а прохання: Верещук про свої слова, що не варто на зиму пове ртатися з-за кордону [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vereshchuk-zyrna-za-kordon/32104073.html>.
- 52.НМТ-2023 за кордоном: розширено перелік міст/країн [Електронний ресурс] // Український центр оцінювання якості освіти. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://testportal.gov.ua/nmt-2023-za-kordonom-rozshyreno-perelik-mist-krayin/>.
- 53.Омбудсмен радить українцям в окупації брати російські паспорти: Це питання виживання [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/30/7400097/>.
- 54.Омбудсмен розповів, скільки українців виїхало за кордон із 24 лютого [Електронний ресурс] // Слово і діло. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vyyixalo-kordon-24-lyutoho#google_vignette.
- 55.Опікуючись українцями за кордоном, ми підтримуємо їхній зв'язок з Україною [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/news/iryna-vereshchuk->

opikuiuchys-ukraintsiamy-za-kordonom-my-pidtrymuemo-ikhonii-zviazok-z-ukrainoiu#:~:text=«Українці%20за%20кордоном%20мають%20відчувати,»%2C%20–%20резюмувала%20Ірина%20Верещук.

56. Повернення в Україну: питання та відповіді [Електронний ресурс] // Європейська Комісія. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine_uk.
57. Постанова Кабінету Міністрів України "Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій" [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-п#n10>.
58. Презентація мобільного застосунку для комунікації українців за кордоном "I'm Ukrainian mobile app" [Електронний ресурс] // Громадський простір. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.prostir.ua/event/prezentatsiya-mobilnoho-zastosunku-dlya-komunikatsiji-ukrajintsiv-za-kordonom-im-ukrainian-mobile-app/>.
59. Презентовано кращі спільні проекти організацій громадянського суспільства, бізнесу та органів державної влади [Електронний ресурс] // Урядовий Портал. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-krashchi-spilni-proekty-orhanizatsii-hromadianskoho-suspilstva-biznesu-ta-orhaniv-derzhavnoi-vlady>.
60. Прийнято Закон України про відшкодування зруйнованого і пошкодженого житла [Електронний ресурс] // Пресслужба Апарату Верховної Ради України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/233604.html.
61. Проекти нацпрограми "Поліпшення бізнес-середовища" [Електронний ресурс] // План відновлення України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://recovery.gov.ua/project/program/boost-business-environment>.
62. Проекти нацпрограми «Розвиток системи освіти» [Електронний ресурс] // План відновлення України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://recovery.gov.ua/project/program/improve-education-system>.

63. Психологічна турбота від Світлани Ройз [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/psihologichna-turbota-vid-svitlani-rojz>.
64. Родінова Н. Міграційні наслідки російсько-української війни [Електронний ресурс] / Наталія Родінова. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37650/Rodinova_18_19.05.22.pdf?sequence=1.
65. Розпорядження Кабінету Міністрів України «План заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей» [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2017-p#Text>.
66. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011–2015 роки» No 653-р [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/653-2011-p#Text>.
67. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР),. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-p#Text>.
68. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-p#Text>.
69. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2017-p#Text>.

70. Скільки українців не повернулись додому через війну [Електронний ресурс] // Опендатабот. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://opendatabot.ua/analytics/ukrainians-coming-back>.
71. Ти як? У межах ініціативи Олени Зеленської українцям розкажуть про важливість піклування про ментальне здоров'я [Електронний ресурс] // Вебсайт Президента України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/news/ti-yak-u-mezhah-iniciativi-oleni-zelenskoyi-ukrayincyam-rozk-81777>.
72. Третє модульне містечко для вимушених переселенців відкрили у Львові [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка М. Козицького в Telegram. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://t.me/kozytskyy_maksym_official/2642.
73. У Загребі відкрили Український дім [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3599972-u-zagrebi-vidkrili-ukrainskij-dim.html>.
74. У Чернівцях відкрили модульне містечко для вимушених переселенців [Електронний ресурс] // Чернівецький промінь. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://promin.cv.ua/2023/04/13/u-chernivtsiakh-vidkryly-modulne-mistechko-dlia-vymushenykh-pereselentsiv.html>.
75. Указ Президента "Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки" [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>.
76. Указ Президента України «Питання Державної міграційної служби України» від 06 квітня 2011 р. No 405/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/405/2011>.
77. Указ Президента України «Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки» від 18 жовтня 1997 р. No 1167 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166/97#Text>.

78. Українська школа «Мрія» у Швейцарії (Ukrainische Schule Mrija) [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка у Facebook – Режим доступу до ресурсу:
https://www.facebook.com/mrija.schule/?paipv=0&eav=AfYRCxXII2jguAqA4FvRi6LyGg8z6QWrQsUf8V3DwTRo2e9v9y9IgUMaf63Qz4sYoS8&_rdr.
79. Українські освітяни створили навчальну комп'ютерну гру для школярів про визначні події в Україні [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:
<https://mon.gov.ua/ua/news/poradi-vid-zahisnika-ukrayini-mon-rozrobilo-informacijnij-komiks-dlya-ditej-u-voyennij-stan>.
80. Українці в Дрездені організували «Український дім» [Електронний ресурс] // zn.ua. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:
<https://zn.ua/ukr/CULTURE/ukrajintsi-v-drezdeni-orhanizovali-ta-urochisto-vidkrili-ukrajinskij-dim.html>.
81. Українці можуть отримати безкоштовну психологічну допомогу за кордоном [Електронний ресурс] // Telegram-канал Мінреінтеграції. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://t.me/minre_ua/2419.
82. Уряд України перезавантажує «гарячу лінію» для оперативного збору запитів з гуманітарних питань [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:
https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-ukrayini-perezavantazhuje-garyachu-liniyu-dlya-operativnogo-zboru-zapitiv-z-gumanitarnih-pitan?fbclid=IwAR1MPzkIUk_IFtFrYA6v-tRVCCGmucS18VU3UvHxNuidyoP_lUarcF2FWDQ.
83. Утеча від війни: як «Український Дім» у Варшаві допоміг тисячам українців [Електронний ресурс] // RFI. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.rfi.fr/uk/українці-за-кордоном/20230220-утеча-від-війни-як-український-дім-у-варшаві-допоміг-тисячам-українців>.
84. Фонд «Голоси дітей» [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт фонду – Режим доступу до ресурсу: <https://voices.org.ua>.

85. Фролова О. М. Стратегічні комунікації як засіб врегулювання міграційної кризи в ЄС / О. М. Фролова, Л. М. Мирончук. // Політичні проблеми міжнародного та глобального розвитку. – 2021. – С. 135–140.
86. Чи буває дискримінація позитивною? [Електронний ресурс] // Zmina. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zmina.info/instructions/chomuyim-bilshe-prav-nizh-nam-abo-chy-buvaye-dyskryminacziya-pozytyvnoyu/>.
87. Шкільна освіта для дітей, що виїхали за межі України [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/shkilna-osvita-dlya-ditej-sho-viyihali-za-mezhi-ukrayini>.
88. Що стимулюватиме українських біженців повернутися додому [Електронний ресурс] // Економічна Правда. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/20/698183/>.
89. Як діти, що вимушено покинули Україну, можуть продовжити навчання [Електронний ресурс] // Освітній омбудсмен України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://eo.gov.ua/yak-dity-shcho-vymusheno-pokynuly-ukrainu-mozhut-prodovzhyty-navchannia/2022/04/04/>.
90. Як дітям-біженцям залишатися українцями за кордоном? [Електронний ресурс] // Освіторія. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/opinions/yak-dityam-bizhentsyam-zalyshatysya-ukrayintsyamy-za-kordonom/>.
91. Як повернути біженців додому? [Електронний ресурс] // Лабораторія Законодавчих Ініціатив. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://parlament.org.ua/2023/02/21/yak-povernuti-bizhentsiv-dodomu/?fbclid=IwAR2dUmHJzpCLSbLPXYRwv61gnN4wSvLhWnn25BKZVeQCqDNUbuSqKdkJvag>.
92. Як подбати про дитину, якщо ви знаходитесь з нею в укритті. [Електронний ресурс] // MON Ukraine Youtube-канал. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=VpJXr3UXCvo&t=30s>.

93. Як стимулювати повернення українців з-за кордону після війни [Електронний ресурс] // Економічна Правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/20/687244/>.
94. Як через війну скоротилось населення України... [Електронний ресурс] // Суспільне Новини. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/354672-ak-cerez-vijnu-skorotilos-naselenna-ukraini-ta-so-z-cim-robiti-rozpovidaie-ekspert/>.
95. About migration [Електронний ресурс] // IOM UN Migration. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.iom.int/about-migration>.
96. Asylum applicants by type of applicant, citizenship, age and sex [Електронний ресурс] // Eurostat – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asyappctza/default/table.
97. Banulescu-Bogdan N. When Facts Don't Matter: how to communicate more effectively about immigration's costs and benefits [Електронний ресурс] / Natalia Banulescu-Bogdan // TransAtlantic Council on Migration. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM-WhenFactsDontMatter_Final.pdf.
98. CARE – Cohesion's Action for Refugees in Europe [Електронний ресурс] // European Commission – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/care_en.
99. Collinson S. Europe and International Migration / Collinson. // New York: Pinter Publishers. – 1994. – С. 210
100. EU Membership Highlights Poland's Migration Challenges [Електронний ресурс] // Migration Policy Institute. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-membership-highlights-polands-migration-challenges>.
101. EU migration and asylum policy [Електронний ресурс] // European Council – Режим доступу до ресурсу: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/>.

102. EU strategic communication with the Arab world [Электронный ресурс] // European Parliament. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/581997/EPRS_BRI\(2016\)581997_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/581997/EPRS_BRI(2016)581997_EN.pdf).
103. European Agenda on Migration [Электронный ресурс] // European Commission – Режим доступа до ресурсу: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/european-agenda-migration_en.
104. Gall L. Hungary's Xenophobic Anti-Migrant Campaign [Электронный ресурс] / Lydia Gall // Human Rights Watch. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.hrw.org/news/2016/09/13/hungarys-xenophobic-anti-migrant-campaign>.
105. Gheasi M. A Brief Overview of International Migration Motives and Impacts, with Specific Reference to FDI [Электронный ресурс] / M. Gheasi, N. Peter // Economies. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.mdpi.com/2227-7099/5/3/31>.
106. Good practice guide on communication principles for national equality bodies [Электронный ресурс] // Equinet European network of equality bodies. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: <https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2012/04/Equinet-Good-Practice-Guide-Communication-Principles-for-NEBs.pdf>
107. Gunther R. Species of Political Parties [Электронный ресурс] / R. Gunther, L. Diamond // Party Politics. – 2003. – Режим доступа до ресурсу: <https://olemiss.edu/courses/pol628/guntherdiamond03.pdf>.
108. Haas H. A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. [Электронный ресурс] / de Haas // Comparative Migration Studies Vol. 9, no. 1. – 2021. – Режим доступа до ресурсу: <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>.
109. How to communicate on the Ukrainian refugee crisis and build on the support of host communities? [Электронный ресурс] // OECD. – 2022. –

- Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/how-to-communicate-on-the-ukrainian-refugee-crisis-and-build-on-the-support-of-host-communities-db78fd32/>.
110. Integrating Ukrainian refugees into the euro area labour market [Електронний ресурс] // European Central Bank. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog.230301~3bb24371c8.en.html>.
 111. Integration of immigrants in the European Union [Електронний ресурс] // European Union. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2169>.
 112. Joppke C. Controlling a New Migration World [Електронний ресурс] / С. Joppke, V. Guiraudon // London : Routledge. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.routledge.com/Controlling-a-New-Migration-World/Guiraudon-Joppke/p/book/9780415252966>.
 113. Lowell L. Diasporas and Economic Development: State of Knowledge [Електронний ресурс] / L. Lowell, S. Geroва // World Bank. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <https://issuu.com/observatoriodiasporas/docs/lowell-diaspora-report>.
 114. Main Page [Електронний ресурс] // Ukraine House in Denmark – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrainehouse.dk>.
 115. McKenzie D. Poverty, Inequality, and International Migration: Insights from 10 Years of Migration and Development Conferences [Електронний ресурс] / David McKenzie // Revue d'économie du développement. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cairn.info/revue-d-economie-du-developpement-2017-3-page-13.htm>.
 116. Migration and Cities [Електронний ресурс] // UN-Habitat. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://unhabitat.org/sites/default/files/documents/2019-05/migration_brochure_10122018.pdf.

117. Migration in an interconnected world: New directions for action [Электронный ресурс] // The Global Commission on International Migration. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/GCIM_Report_Complete.pdf.
118. Over 9 million border crossings registered from Ukraine - UN agency [Электронный ресурс] // Reuters. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.reuters.com/world/europe/over-9-million-border-crossings-registered-ukraine-un-agency-2022-07-13/>.
119. Overcoming barriers: Human mobility and development [Электронный ресурс] // Human Development Reports UNDP. – 2009. – Режим доступа до ресурсу: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2009>.
120. Portugal for Ukraine [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://portugalforukraine.gov.pt/en/pagina-inicial-english/>.
121. Principle of equal treatment [Электронный ресурс] // Migration and Home Affairs – Режим доступа до ресурсу: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/principle-equal-treatment_en.
122. Ravenstein E. The Laws of Migration / Ernest George Ravenstein. // Journal of the Statistical Society of London. – 1885. – С. 167–235.
123. Remittances and development: Trends, Impacts, and Policy Options [Электронный ресурс] // Migration Policy Institute. – 2006. – Режим доступа до ресурсу: https://www.migrationpolicy.org/pubs/mig_dev_lit_review_091406.pdf
124. Returning Home [Электронный ресурс] // Sida Evaluation 05/18. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.oecd.org/derec/sweden/37315417.pdf>.
125. Risk Analysis for 2016 [Электронный ресурс] // Frontex. – 2015. – Режим доступа до ресурсу:

https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annula_Risk_Analysis_2016.pdf.

126. Rushchenko I. The great exodus of the Ukrainian people (the phenomenon of displaced persons in 2022) [Электронный ресурс]/Ihor Rushchenko. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/361778024_The_great_exodus_of_the_Ukrainian_people_the_phenomenon_of_displaced_persons_in_2022.
127. Sherrington M. Added Value: The alchemy of brand-led growth [Электронный ресурс] / Mark Sherrington. – 2003. – Режим доступа до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/309610224_Added_Value_The_alchemy_of_brand-led_growth.
128. Smart Migration [Электронный ресурс] // Technology Agency of the Czech Republic – Режим доступа до ресурсу: <https://chytramigrace.cz/index.php/smart-migration/>.
129. The COM-B Model for Behavior Change [Электронный ресурс] // The Decision Lab – Режим доступа до ресурсу: <https://thedecisionlab.com/reference-guide/organizational-behavior/the-com-b-model-for-behavior-change>.
130. The Germany4Ukraine Informational Guide [Электронный ресурс] // Federal Office for Migration and Refugees. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.germany4ukraine.de/hilfeportal-en/the-germany4ukraine-informational-guide>.
131. The Statute Of Spanish Citizenship Abroad. [Электронный ресурс] // Global Regulation. – 2006. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.global-regulation.com/translation/spain/1446020/law-40-2006%252c-of-14-december%252c-the-statute-of-spanish-citizenship-abroad.html>.
132. The Ukrainian Refugee Crisis [Электронный ресурс] // OECD. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/the-ukrainian-refugee-crisis-546ed0a7/>.

133. The UN Refugee Agency [Електронний ресурс] // UNHCR. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unhcr.org>.
134. Theories of International Migration [Електронний ресурс] / [D. Massey, J. Arango, G. Hugo та ін.] // Population and Development Review. – 1993. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.jstor.org/stable/2938462?origin=JSTOR-pdf>.
135. Together in the EU. Promoting the participation of migrants and their descendants [Електронний ресурс] // European Union Agency for Fundamental Rights – Режим доступу до ресурсу: https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/EUFRA_Together_in_the_EU_2017_en.pdf.
136. Treaty on European Union (TEU) / Maastricht Treaty [Електронний ресурс] // European Parliament. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>.
137. Ukraine maps and dashboards [Електронний ресурс] // 2022 – Режим доступу до ресурсу: <https://mappe.protezionecivile.gov.it/en/emergencies-dashboards/ukraine-maps-and-dashboards/>.
138. Ukraine war creating a child refugee almost every second [Електронний ресурс] // UN News. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113942>.
139. Ukrainian Global University [Електронний ресурс] // KSE – Режим доступу до ресурсу: <https://uglobal.university/ukrainian-global-university/>.
140. Ukrainian refugees: Challenges in a welcoming Europe [Електронний ресурс] // Brookings. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2022/10/14/ukrainian-refugees-challenges-in-a-welcoming-europe/>.
141. UNMIK, UNDP and the PISG Ministry of Communities and Returns sign Memorandum of Understanding in support to returns in Kosovo [Електронний ресурс] // Reliefweb. – 2005. – Режим доступу до ресурсу:

<https://reliefweb.int/report/serbia/unmik-undp-and-pisg-ministry-communities-and-returns-sign-memorandum-understanding>.

142. What is a refugee [Электронный ресурс] // The UN Refugee Agency – Режим доступа до ресурсу: <https://www.unhcr.org/what-refugee>.
143. World Economic and Social Survey 2004: International Migration [Электронный ресурс] / UN. Department of Economic and Social Affairs. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: http://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_archive/2004wess_part2_eng.pdf.